

নৱম অধ্যায়

ভাৰতৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক আন্দোলন আৰু অসমৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক পৰিৱৰ্তনসমূহ

প্ৰাক উপনিবেশিক কালৰ অসমৰ পৰিৱেশ : অহোম যুগৰ ভূমিনীতি, বন আৰু
নদী সম্পৰ্কীয় আঁচনি।

প্ৰয়োজনীয় তথ্য

- ◆ অসমৰ প্ৰাচীন ভৌগোলিক মণ্ডলসমূহৰ নাম : বত্পপীঠ, কামপীঠ, স্বৰ্ণপীঠ আৰু সৌমাৰপীঠ
- ◆ অসমৰ তিনিটা প্ৰাচীন ভৌগোলিক ভূখণ্ড : উত্তৰকূল, দক্ষিণকূল আৰু মাজুলী
- ◆ অসমৰ দুটা প্ৰাচীন জনগোষ্ঠী বৰাহী আৰু মৰাণ সকল তেওঁলোকৰ বসতি এলেকাৰ বন আৰু বনজাত সম্পদসমূহৰ পৰম্পৰাগতভাৱে পৰিচালনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পাৰদৰ্শী আছিল।
- ◆ আহোম শাসন কালৰ সাত প্ৰকাৰৰ মাটি-বাৰীৰ শ্ৰেণীসমূহ : বাৰীমাটি, ৰূপিত, ফৰিঙতি, কঠিয়াতলি, জলাতক, দলনি আৰু হাবিয়নী
- ◆ চাহখেতি প্ৰথমে উজনি অসমত ১৮২৩ চনত আৱিষ্কাৰ হৈছিল। ৰবাৰ্ট ব্ৰুচ নামৰ এজন স্কটিছ বিষয়াই ইয়াক প্ৰথমে আৱিষ্কাৰ কৰিছিল।
- ◆ বনজ সম্পদকেন্দ্ৰিক প্ৰখ্যাত অসমৰ হাবিত উপলব্ধ মুগা, মেজেংকাৰী আৰু এৰি গছৰ পৰা পাট-মুগা উৎপন্ন হয়।
- ◆ উপনিবেশিক শাসনৰ সময়ত বনজসম্পদৰ ওপৰত প্ৰশাসনে ধাৰ্য কৰা তিনিবিধ কৰ— গড়খাটি (কাঠ), বাংকুৰ (ইকৰা-খাগৰি), খাচুৰি (চাৰণভূমি)
- ◆ অসমৰ প্ৰথম তিনিখন প্ৰধান অৰণ্য কাজিৰঙা, লাওখোৱা আৰু উত্তৰ কামৰূপ (মানস)ক প্ৰথমে ‘গেম ফৰেষ্ট’ ৰূপে ঘোষণা কৰি বিপন্ন হৈ উঠা এশিঙীয়া গড়ৰ সুৰক্ষিত আবাস ৰূপে গঢ়ি তোলা হৈছিল।
- ◆ ১৮৫৭ আৰু ১৯৫০ চনত ৮.৭ আৰু ৮.৬ প্ৰায়ল্যৰ দুটাকৈ প্ৰবল ভূমিকম্পই অসমৰ ভূ-প্ৰাকৃতিক পৰিবেশ আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ ওপৰত ব্যাপক প্ৰভাৱ পেলাইছিল।
- ◆ কৌটিল্যৰ অৰ্থশাস্ত্ৰত ‘কোপাধ্যক্ষ’ নামেৰে ভাৰতৰ প্ৰথমগৰাকী বনসঞ্চালক নিযুক্ত হোৱাৰ বিষয়ে উল্লেখ আছে।
- ◆ ভাৰতৰ কেইটামান উল্লেখনীয় পৰিবেশ সংক্ৰান্তীয় আন্দোলন— বিষণ্ণ আন্দোলন, চিপক’, আন্দোলন, এপিক’ আন্দোলন, নীৰৱ উপত্যকা আন্দোলন, জংঘল বাচাও আন্দোলন, নৰ্মদা বাচাও আন্দোলন আৰু টেহৰিবান্ধ সংঘাত আন্দোলন।

প্ৰাক উপনিবেশিক কালৰ অসমৰ পৰিবেশ

অসম আৰু ইয়াৰ পৰিবেশ

বৰ্তমান অসম ৰাজ্যখন ভাৰতৰ উত্তৰ-পূব সীমান্তৰ 26° আৰু 28° উত্তৰ অক্ষাংশ, $92^{\circ}30'$ আৰু 96° পূব দ্ৰাঘিমাংশৰ মাজত অৱস্থিত। ইয়াৰ সীমান্তত লাগি আছে ভূটান পাহাৰ, অৰুণাচল, নাগালেণ্ড, মণিপুৰ, মিজোৰাম, ত্ৰিপুৰা আৰু মেঘালয়। সমীপবৰ্তী বহিঃ ৰাষ্ট্ৰ কেইখন হৈছে উত্তৰে চীন আৰু তিব্বত, পূবে ম্যানমাৰ, দক্ষিণ-পশ্চিমে বাংলাদেশ। প্ৰকৃতিয়ে অতীজৰে পৰা অসমক হিয়া উজাৰি সৌন্দৰ্য প্ৰদান কৰিছে। সমগ্ৰ অসমৰ ভূখণ্ডক সম্প্ৰতি প্ৰধানকৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু বৰাক এই দুই উপত্যকাত ভগোৱা হৈছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদী অসমৰ মূল ভূখণ্ডৰ সোমাজেৰে 2499 কি.মি. বৈ গৈছে, ইয়াৰ প্ৰবাহিত হোৱা সৰ্বমুঠ নদীৰ পানী বিস্তৃত এলেকাৰ পৰিমাণ হৈছে $9,36,508$ বৰ্গ কি.মি.।

প্ৰাচীন কালত অসমক প্ৰাগজ্যোতিষ আৰু কামৰূপ বুলি জনা গৈছিল। মহাভাৰতৰ সময়ৰ অসমৰ প্ৰাচীন ৰজা ভগদত্তক শৈলাল্য (পৰ্বতৰ বাসিন্দা) বুলি অভিহিত কৰিছে। এই নামকৰণে এই বিশাল ভূখণ্ডৰ অতীজৰ বিশেষ প্ৰাকৃতিক আৰু ভূতাত্ত্বিক অৱস্থিতি সম্পৰ্কে স্পষ্ট ইংগিত দিয়ে। কোনো কোনো পণ্ডিত-গৱেষকে অসমৰ চাৰিসীমাৰ বিশালতাৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰি সেই সীমাৰ একোটা দিশে বিহাৰৰ পুৰ্ণিয়া জিলা আৰু পূবে কাশী পৰ্যন্ত বিস্তাৰিত হৈছিল বুলিও উল্লেখ কৰিছে। অসমৰ প্ৰাচীন ধৰ্মশাস্ত্ৰ যোগিনী তন্ত্ৰত ইয়াৰ ভূ-প্ৰাকৃতিক ভাগ আৰু ঘাইকৈ নদী বেষ্টিত সীমান্তৰ বিষয়ে সুন্দৰকৈ বৰ্ণনা কৰিছে। সেইসমূহ :

১. ৰত্নপীঠ (কৰতোৱা আৰু স্বৰ্ণকোষ নদীৰ মধ্যৱৰ্তী)
২. কামপীঠ (স্বৰ্ণকোষ আৰু কপিলাৰ মধ্যৱৰ্তী)
৩. স্বৰ্ণপীঠ (পুত্ৰিকা আৰু ভৈৰৱীৰ মধ্যৱৰ্তী এলেকা)
৪. সৌমাৰপীঠ (ভৈৰৱী আৰু দিব্ৰুং নদীৰ মধ্যৱৰ্তী)

চিত্ৰ-৯.১ : প্ৰাচীন অসমৰ (কামৰূপ) মানচিত্ৰ

এই তথ্য সমূহে পূৰ্বৰ অসম ৰাজ্যখনে সমগ্ৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদী, ভূটান, ৰংপুৰ, কোচবিহাৰ আৰু ইয়াৰ সমীপৱৰ্তী পাহাৰীয়া অঞ্চল সমূহক সামৰি লৈছিল বুলি ক'ব খোজে। অৰ্থাৎ অধুনালুপ্ত প্ৰাগজ্যোতিষ-কামৰূপ ৰাজ্যই সামগ্ৰিকৰূপত উত্তৰ পূব ভাৰতৰ অধিকাংশ ভৌগলিক এলেকাকৈ সামৰি লৈছিল। প্ৰাচীন কালৰ পৰা প্ৰাকৃতিক ভাৱে গজি উঠি উদ্ভিদ কুলে সৌন্দৰ্য বৰ্ধন কৰাৰ লগে লগে অসমক ভিন্ন আৰু প্ৰাকৃতিক ৰূপত সমৃদ্ধ কৰি তুলিছে। অসম সেয়েহে প্ৰকৃতিৰ ৰাণী আৰু বিপুল প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ লগতে জৈৱ বিচিত্ৰতাৰ এক বিশাল আকৰ ৰূপে চিহ্নিত হৈছে।

পাহাৰ-ভৈয়াম, নদ-নদীৰে ভৰা অসম পূৰ্বে এখন অত্যন্ত দুৰ্গম ঠাই আছিল বুলি প্ৰাচীন ভাৰতীয় সংস্কৃত সাহিত্যবোৰৰ পৰা জনা যায়। সুদীৰ্ঘ ৰাজ্যখনৰ ঠিক মাজেৰে অজস্ৰ উপনদীৰ জলৰাশি বুকুত সামৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদ বৈ গৈ বঙ্গোপ সাগৰত পৰিছে। এই বিশাল নদীৰ দুই পাৰে সুবিস্তীৰ্ণ সাৰুৱা কৃষিভূমি আৰু ক্ৰমে পাহাৰৰ এডলীয়া ভূমি ভাগ। বৰ্ষাপূৰ্ণ হোৱা বাবে অসমখন গভীৰ অৰণ্যৰাজিৰেও ভৰা আৰু এইবোৰ নানান শ্ৰেণীৰ পশু-পক্ষীৰ বাসস্থল। সেইবোৰৰ ভিতৰত এশিঙীয়া গড় আৰু হাতী বিখ্যাত। কিন্তু জলমগ্ন আৰু অৰণ্যময় হোৱা বাবে অসমৰ জলবায়ু সেমেকা আৰু মেলেৰীয়া অসুখৰ বাবে এসময়ত বিখ্যাত আছিল।

অসমৰ বন : অৰণ্য বা বন ইংৰাজী 'Forest' শব্দটো লেটিন ভাষাৰ শব্দ 'Forist' ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে। ইয়াৰ অৰ্থ বাহিৰ, সাধাৰণতে গাঁও এলেকাৰ এমুৰীয়া ঠাইত (সীমামুৰীয়া) সকলো প্ৰকাৰৰ আবাদী (অব্যৱহাৰ) আৰু অবসতিপূৰ্ণ ভূমি ভাগকেই বন শব্দটোৱে সামগ্ৰিকভাৱে সামৰি লৈছে।

অসমৰ বন আৰু বনাবৃত এলেকাৰ পৰিমাণ ১৬,৫১৪ বৰ্গ কি. মি. আৰু ইয়াৰ অৰণ্যত অতীজৰে পৰা উৎকৃষ্ট মানৰ গছ শাল (Shorea), খৈয়ৰ (Acacia), শিশু (Dalbergia), গমাৰি (Gmelina), সোণাৰু (Cassia), চাম (Artocarpus), বনচোম (Phoebe), মজ (Albizia), শিমলু (Bombax), হলক (Terminalia) ইত্যাদি গছৰ বিশাল অৰণ্য পোৱা গৈছে। লাল আৰু সুগন্ধি তেলৰ গছ অগৰুৰ লগতে বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ টেঙা জাতীয় ফলমূলৰ ভিতৰত নেমু, ঔটেঙা (Dillenia), কমলা, লগতে বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ তামোল জাতীয় গছো অসমৰ বন আৰু বনাবৃত এলেকাত পোৱা যায়। মেজেংকাৰী আৰু আদ্ৰাকুৰি নামৰ পাট মুগা উৎপাদনৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় গছো অসমৰ অৰণ্যত পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে উপলব্ধ। প্ৰাক-ঔপনিবেশিক কালত অসমৰ বনাঞ্চল সম্পদ সমূহ সমূলি ব্যৱহাৰ হোৱা নাছিল বুলি ক'ব পৰা নাযায়; যিহেতু সেই সময়তো বনজ সম্পদ ভিত্তিক বেহা-বেপাৰ চলিথকাৰ সন্ভেদ পোৱা যায়। অৱশ্যে সেই সময়ত অসমৰ অৰণ্যৰ সম্পদৰাজী ৰাজহ সংগ্ৰহৰ উল্লেখযোগ্য উৎস আছিল বুলি ক'ব পৰা নাযায়। সেই সময়ত অসমৰ অৰণ্যত উপলব্ধ হাতী আৰু হাতীদাঁত, বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ চৰাই আৰু আন আন বনৰীয়া জন্তু অসমৰ অন্যতম সম্পদ আছিল। কিন্তু সেয়ে হ'লেও ব্ৰিটিছৰ অসম আগমনৰ আগলৈকে অসমৰ বনাঞ্চলত উপলব্ধ বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ বনজ সম্পদ সমূহৰ প্ৰয়োগ আৰু ব্যৱহাৰ অতি সীমিত আছিল।

জলবায়ু : অসমৰ জলবায়ু সাধাৰণতে সেমেকা। বংগোপসাগৰৰ উপত্যকাৰ পৰা জলীয়বাষ্প মিশ্ৰিত বতাহে প্ৰতি বছৰে ৰাজ্যখনৰ জলবায়ু নিয়ন্ত্ৰণ কৰি আহিছে। গ্ৰীষ্ম আৰু শীত দুয়োটা ঋতুতে অসমত ভিন্ন পৰ্যায়ৰ তাপ মাত্ৰা উপলব্ধ হয় যদিও অতীজৰে পৰা শীত আৰু গ্ৰীষ্ম উভয় কালতে তাপমাত্ৰাৰ অধিক ভাৰসাম্য দেখা পোৱা নাযায়। গ্ৰীষ্মমণ্ডলীয় বৰ্ষাৰণ্যৰে সমৃদ্ধ অসমৰ সামগ্ৰিক তাপমাত্ৰা গ্ৰীষ্ম কালত সৰ্বাধিক

৩৫°-৩৭.৮° ছেলাছিয়াছ আৰু শীত কালত কমপক্ষেও ৬.১°-৭.৭° ছেলাছিয়াছ পৰ্যন্ত নামি আহে। বসন্ত কাল মাৰ্চ-এপ্ৰিল আৰু হেমন্ত কাল আৰম্ভ হোৱাৰ সময় ছেপ্তেম্বৰ অক্টোবৰ মাহ। সেই সময়তো অৱশ্যে অসমত সামান্যতম বৃষ্টিপাত হয়। মীৰজুমলাৰ সৈতে অসমলৈ অহা বিদেশী পৰিব্ৰাজক ছিহাবুদ্দিন তালিছে অসমৰ জলবায়ু সম্পৰ্কে কৈছে, “বছৰটোৰ আঠমাহ পৰ্যন্ত ইয়াত বৰষুণ হয়। বাকী শীতকালৰ চাৰিমাহে বৰষুণ অহিয়েই থাকে। দক্ষিণ-পশ্চিম মৌচুমীবায়ুৰ প্ৰভাৱত দীঘলীয়া সময় জুৰি বৰষুণ হয় আৰু বাৰিষাকালত বন্ধাপুত্ৰত প্ৰবল বানপানীৰ সৃষ্টি হয়। সেয়েহে বানপানীৰ প্ৰকোপ আকৌ বাৰমাহ পযন্ত থাকে। অৱশ্যে পৰিৱেশবিদ সকলৰ মতে, বন্ধাপুত্ৰ উপত্যকাত জলবায়ু উৎকৃষ্ট আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ ক’তো এনে জলবায়ু উপলব্ধ নহয়। গ্ৰীষ্মকালো সেয়েহে যথেষ্ট নমনীয় আৰু ৰাতিৰ সময়ছোৱা সমগ্ৰ বছৰ জুৰি প্ৰায়েই ঠাণ্ডা উপলব্ধ হয়।”

মাজুলী : মধ্যযুগৰ বহুতো তথ্যত অসমখনক তিনিটা ভৌগোলিক ক্ষেত্ৰত ভাগত ভাগ কৰা দেখা যায়। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰে উত্তৰ কুল, দক্ষিণে দক্ষিণ কুল আৰু মাজত মাজুলী। মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ কৰ্মভূমি মাজুলী সৃষ্টিৰ আদি কালৰে পৰা এখন একাঘৰীয়া, জলপ্লাৱিত আৰু নানান শ্ৰেণীৰ গছ-গছনি আৰু জীৱ-জন্তুৰে ভৰা নিৰিবিলি ঠাই আছিল। ড° ডম্বৰুধৰ নাথৰ মতে, মাজুলীৰ এই নিৰিবিলি পৰিবেশ, পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ কাৰণেহে আহোম স্বৰ্গদেউ সকলে ইয়াত বহুতো সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল।

আহোম যুগৰ অসমৰ প্ৰকৃতি : অসমৰ বনাঞ্চলৰ ভূমি-দৃশ্যপট (landscape) আহোম শাসনৰ প্ৰাৰম্ভিক কালৰ পৰাই বিভিন্ন কাৰণত পৰিৱৰ্তিত হৈ আহিছিল। আহোম যুগত অসমৰ বনাঞ্চলত অপৰ্যাপ্ত পৰিমাণে পোৱা বন্যপ্ৰাণী ‘হাতীক’ প্ৰায়েই মোগল শক্তিক যুদ্ধৰ চুক্তিৰ ক্ষতি পূৰণৰ পণ হিচাপে যোগান ধৰিব লগা হৈছিল। এনে ব্যৱস্থাৰ ফলত সেই সময়ত ব্যাপক হাৰত বনাঞ্চলসমূহ মুকলি কৰা হৈছিল বুলি ভাবিবৰো থল আছিল। অৱশ্যে সেই ব্যাখ্যা প্ৰকৃততে শুদ্ধ নহয় বুলি বহুতেই ক’ব খোজে। দৰাচলতে প্ৰাক উপনিবেশিক কালৰ অসমৰ বনাঞ্চলসমূহ কৃষিভিত্তিক ব্যৱস্থাৰ সম্প্ৰসাৰণৰ ফলশ্ৰুতিতহে মুকলি হৈছিল বুলি বিভিন্ন উৎসৰ পৰা জানিব পৰা যায়। আহোম ৰাজতন্ত্ৰ সামগ্ৰিকভাবে সমগ্ৰ বনাঞ্চল আৰু ইয়াৰ সম্পদৰ ওপৰত কৰ্তৃত্ব সৰ্বময় ৰূপত বাহাল আছিল। জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ লগে লগে নতুন নতুন অঞ্চল আহোম ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত হোৱাৰ পৰিণতিত প্ৰশাসনে পাৰ্যমানে বনাঞ্চল মুকলি কৰি কৃষিভূমিলৈ পৰ্যবসিত কৰি তুলিবৰ বাবে প্ৰজা সকলক প্ৰায়েই উৎসাহিত কৰি আহিছিল। এনেদৰে নতুনকৈ মাটি ভাঙি পথাৰ পতা কৃষকে চৰকাৰে নিৰ্ধাৰিত কৰি দিয়া খাজনা আদায় দিব লাগিছিল। উল্লেখনীয়, এনেদৰে বন-জংঘল ভাঙি কৃষিভূমি মুকলি কৰা প্ৰক্ৰিয়াটো পাহাৰ ভৈয়াম উভয়তে সমান্তৰাল ৰূপত ধাৰাবাহিকভাৱে কেবা শতিকাজুৰি সংঘটিত হৈছিল।

যেতিয়া শ্ৰমজীৱীসকলে যুগে যুগে পৰম্পৰাগতভাৱে ভোগ কৰি অহা চৰ্ত আৰু নিৰলস অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত হৈছিল, ৰাষ্ট্ৰযন্ত্ৰয়ো তেতিয়াই তেওঁলোকৰ পুৰুষাণুগ্ৰন্থমিকভাৱে ভোগ কৰি অহা কেতবোৰ অধিকাৰসমূহৰ পৰা বিনাদ্বিধাই বঞ্চিত কৰিছিল। ইয়াৰ মুখ্য কাৰণ আছিল কৃষক শ্ৰেণীটোৱে নগদ ফচল (Cash crop) উৎপাদন কৰিবলৈ অসমৰ্থ হোৱাতো। পৰৱৰ্তী সময়তো কেইবা শতিকাজুৰি সূচনা হোৱা কৃষক বিক্ষোভ আৰু আন্দোলন সমূহৰ মূল কাৰণ আছিল কৃষিজীৱী সম্প্ৰদায় আৰু বনজ সম্পদৰ মাজত ক্ৰমাগত হাৰত বিনষ্ট হোৱা পূৰ্বৰ পৰম্পৰাগত সম্পৰ্ক। এই সম্পৰ্ক পুনঃপ্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে পূৰ্বজসকলৰ দখলত

থকা অৰণ্যভূমিত প্ৰবেশৰ অধিকাৰ নিতান্তই প্ৰয়োজনীয় বুলি প্ৰায়েই অনুভৱ কৰা হৈছিল। প্ৰাকৃতিক পৰিবেশ ৰক্ষাৰ দীঘলীয়া ইতিহাসত ব্ৰিটিছ ৰাজশক্তিয়ে ভাৰতত সুস্থ বননীতি নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ বাবে অতি অপৰিহাৰ্য বুলি বিবেচিত এই জটিল সম্পৰ্কটো প্ৰায়ই উপেক্ষা কৰি চলিছিল। পৰম্পৰাগত বনঅধিকাৰ্তা আৰু নতুন বিদেশী শাসক গোষ্ঠীৰ মাজত এনেদৰেই কাৰ্যতঃ দীঘলীয়া সংঘাত আৰু সংঘৰ্ষ বৃদ্ধি পাই আহিছিল।

আহোম যুগৰ বন-বিষয়াসকল আৰু হাতী : মহাকাব্যিক যুগৰে পৰা অসমৰ ৰজাঘৰত যি কেইবিধ বন্য প্ৰাণীয়ে বিশেষ ৰূপত সমাদৰ লাভ কৰিছিল, হাতী সেইসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম। জানিব পৰা মতে, আহোম ৰাজত্বকালত ৰজাঘৰৰ হাতীক চোৱা-চিতা কৰিবলৈ ‘হাতীবৰুৱা’ নামেৰে এটি বিশেষ পদৰ সৃষ্টি কৰা হৈছিল। প্ৰাচীন অসমৰ বৰ্মণ বংশৰ নৃপতি কুমাৰ ভাস্কৰ বৰ্মাৰ ৰাজত্বকালত অসম ভ্ৰমণলৈ অহা বিখ্যাত চীনা পৰিব্ৰাজক হিউৱেনচাঙে অসমৰ হাতীৰ গুণাগুণ, আকৃতি আৰু প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে ভূয়সী প্ৰশংসা কৰি গৈছে। আন এগৰাকী বিদেশী পৰ্যটক ছিহাবুদ্দিন তালিছেও অসমৰ হাবিত পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে সুগঢ়ী, স্বাস্থ্যবান আৰু উচ্চ প্ৰজাতিৰ সৰু-ডাঙৰ হাতী পোৱাৰ কথা উল্লেখ কৰি গৈছে। আহোম স্বৰ্গদেউ শিৱসিংহ আৰু তেওঁৰ ৰাণী অম্বিকাৰ শাসনকালতে সুকুমাৰ বৰকাইথ নামৰ এজন লেখকে ‘হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ’ নামৰ গ্ৰন্থত অসমত উপলব্ধ বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ হাতী সম্পৰ্কে বহুতো বিৱৰণ আৰু আকৰ্ষণীয় তথ্য সন্নিবিষ্ট কৰিছে। অভিনৱৰূপত আৰু চিত্ৰত অংকন অসমৰ হাতী সম্পৰ্কত লিখা একমাত্ৰ গ্ৰন্থখনত প্ৰাণীবিধৰ গতি, প্ৰকৃতি, প্ৰকৰণ, খেদা অভিযান, হাতীশাল নিৰ্মাণ, হাতীৰ ৰোগ আৰু ৰোগ নিৰাময় সম্পৰ্কীয় বিভিন্ন তথ্য আৰু বিৱৰণী সন্নিবিষ্ট কৰিছে। সেইকালত হাতী আছিল ব্যৱসায় বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত এক অবিচ্ছেদ্য অংগ। ৰাজকোষলৈ হাতী বিক্ৰী জৰিয়তে বিপুল পৰিমাণৰ পুঁজিৰ আমদানি হৈছিল। জন,এম,ক’চ্ নামৰ এগৰাকী বিদেশী লেখকে কৈছে বহুৰি গড়ে ৩০০ টকা দৰত ৭০০ ৰ পৰা ১০০০ পৰ্যন্ত হাতী বহিঃৰাজ্যলৈ সৰবৰাহ কৰা হৈছিল। ৰপ্তানীকৃত প্ৰতিটো হাতীৰ বাবদ ধাৰ্য কৰা কৰৰ পৰিমাণ আছিল দহ টকা। অত্যন্ত মূল্যবান বুলি বিবেচিত হাতী দাঁতৰ বাবে বহু সংখ্যক হাতী অবাধে হত্যা কৰা হৈছিল। এনেদৰে সংগৃহীত দাঁতবোৰ পদমৰ্যদা অনুসৰি উচ্চবৰ্গৰ ৰাজ বিষয়া সকলক উপহাৰ বা উপঢৌকন হিচাপে প্ৰদান কৰা হৈছিল। অসমত নিৰ্মাণ কৰা হস্তনিৰ্মিত সামগ্ৰীসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম আছিল হাতী-দাঁত খোদিত বিভিন্ন আকৃতিৰ বাকচ, পাত্ৰ, হেন্ডেল আদি। আহোম স্বৰ্গদেউ প্ৰতাপসিংহই এহেজাৰ হাতী নিজৰ তত্ত্বৰধানত ৰাখিবলৈ সক্ষম হোৱা বাবে তেওঁক ‘গজপতি’ উপাধি প্ৰদান কৰা হৈছিল। অসমৰ বনাঞ্চলৰ হাতীৰ দৰে আন এবিধ উপকাৰী জন্তু ঘোঁৰাইও বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰিছিল। ৰজাৰ আস্তাবলত থকা বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ ঘোঁৰাবোৰ চোৱা-চিতা কৰাৰ বাবে নিয়োজিত বিষয়াজনক ‘ঘোঁৰাবৰুৱা’ বোলা হৈছিল। এনে একোজন ঘোঁৰাবৰুৱাৰ অধীনত ৫০ টাকৈ ঘোঁৰা ৰখা হৈছিল। এই দুইবিধ প্ৰাণীৰ

চিত্ৰ-৯.২ : হস্তী বিদ্যাৰ্ণৱত অসমৰ হাতীৰ ছবি

উপৰিও বনৰীয়া শেন চৰাইক প্ৰশিক্ষণৰ জৰিয়তে সামৰিক আৰু ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰতো বিভিন্ন সময়ত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। বাঘৰ উপদ্ৰৱৰ পৰা প্ৰজাক ৰক্ষা কৰিবলৈ আহোমৰ ৰাজত্বত এটা বিশেষ 'খেল' তৈয়াৰ কৰা হৈছিল। বাঘ চিকাৰৰ বাবে কিছু নিপুণ চিকাৰীক মকৰল কৰা হৈছিল। ৰাজপ্ৰাসাদকে ধৰি বিভিন্ন ধৰণৰ গৃহাদি নিৰ্মাণৰ বাবে উৎকৃষ্ট মানদণ্ডৰ বহু পৰিমাণৰ কাঠৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। আহোম সচিবালয়ে এই বিষয়টো চোৱা-চিতা কৰিবৰ বাবে সেয়েহে 'কাঠবৰুৱা' নামেৰে এগৰাকী বিশেষ বিষয়াক নিযুক্ত কৰিছিল। ঘাইকৈ সামৰিক আৰু বাণিজ্যিক কামকাজৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱা বিভিন্ন জাতৰ কাঠ আৰু বনজ সম্পদ সংৰক্ষণৰ বাবে এক বিশেষ নীতিও নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছিল আৰু বিষয়টো সুচাৰুৰূপে পৰিচালনা কৰিবলৈ নিৰ্দিষ্ট এটা 'খেল' সৃষ্টি কৰা হৈছিল। বন আৰু বনজ সম্পদ চোৱা-চিতাৰ লগতে ইয়াৰ পৰা আহৰণ হ'বলগীয়া ৰাজহৰ তদাৰকৰ বাবে 'হাবিয়াল বৰুৱা' নামৰ এজন সুকীয়া বিষয়াক নিযুক্তি দিয়া হৈছিল। গৌৰীনাথ সিংহ আৰু ইংৰাজ বিষয়া কেপ্তেইন ৱেলচৰ মাজত স্বাক্ষৰিত এখন চুক্তিৰ পৰা (১৭৯৩) এযোৰ হাতীদাঁতৰ মূল্য ৫০ টকা বুলি জানিব পৰা গৈছে। বনজ সম্পদৰ বাবে নিৰ্ধাৰণ কৰা কৰ-কাটলৰ নিৰিখ আৰু ইয়াৰ প্ৰয়োগ অতি কঠোৰ আছিল। এনে কৰ-কাটল অৱজ্ঞা কৰা লোকৰ সম্পত্তি বাজেয়াপ্ত কৰাৰ লগতে তেনে লোকক ব্যৱসায়ৰ পৰা শাস্তিমূলক ভাৱে আঁতৰাই পঠিওৱা হৈছিল।

আহোম শাসনকালত কেতবোৰ ধৰ্মীয় নিয়মৰ দোহাই দি প্ৰকৃতি সংৰক্ষণ কৰাৰ নিদৰ্শনো পোৱা যায়। বন আৰু বনজ সম্পদকেন্দ্ৰিক সামগ্ৰীসমূহে তেওঁলোকৰ শাসনকালত সামাজিক আৰু ধৰ্মীয় দিশেৰে বিশেষ স্থান দখল কৰিছিল। আহোম ৰাজ অভিষেক 'শিঙীঘৰত উঠা' অনুষ্ঠানটোত ৰজা আৰু ৰাণী উভয়ে এটা মতা হাতীত আৰোহণ কৰি আহি প্ৰথমে এজোপা বটগছ ৰোপন কৰিছিল। এনে উৎসৱ আহোমসকলৰ প্ৰথম ৰাজধানী চৰাইদেউত উদ্‌যাপিত হৈছিল। এনেদৰে বটগছ ৰোপন কৰা কাৰ্যকৰী ধৰ্মীয় সূচীসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম আৰু মংগলময় বুলি বিবেচনা কৰা হৈছিল। নদী আৰু পুখুৰীৰ জলৰাশিক পৱিত্ৰ গণ্য কৰি ৰাজ-আদেশত ৰাজ্যখনৰ ঠায়ে ঠায়ে অনেক পুখুৰী, জলাশয়, নদীবান্ধ আদি নিৰ্মাণত অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হৈছিল। জয়ধ্বজ সিংহই (১৬৪৮-৬৩) ভাটিয়াপুৰ নামে ঠাইত এনে এটা পুখুৰী খন্দাওতে বিশেষৰূপত পূজা-অৰ্চনাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। আহোম ৰাজত্বকালত ৰজা-ৰাণীৰ লগতে বহুতো ডা-ডাঙৰীয়াৰ স্মৃতিত বহু সংখ্যক এনে পুখুৰী, জলাশয় আদি খন্দোৱা হৈছিল। বৰবৰুৱা পৰ্যায়ৰ এগৰাকী ৰাজ বিষয়াক এনেবোৰ জলাশয় বা পুখুৰী খন্দোৱা কাৰ্যৰ সামূহিক তদাৰকৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰা হৈছিল। আহোম শাসনকালত অসমৰ বনাঞ্চলত পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে পোৱা বনজ-সম্পদে সেই সময়ৰ স্থাপত্যশৈলীৰ সামগ্ৰী নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ গুৰুত্ব লাভ কৰিছিল। ৰজাৰ ৰাজকাৰেং আহল-বহলকৈ সুন্দৰ শৈলীৰে চকুত লগাকৈ উৎকৃষ্ট প্ৰজাতিৰ কাঠ আৰু বাঁহেৰে নিৰ্মাণ কৰি উলিওৱা হৈছিল। ছিহাবুদ্দিন তালিছেও কাঠৰ কাৰুকাৰ্য খচিত গড়গাঁৱৰ সুবিশাল আহোম ৰাজকাৰেঙটো দেখি তবধ মানিছিল। কাৰেংঘৰটো চাৰি কিউবিক ঘেৰৰ ছয়ষষ্ঠিটাকৈ প্ৰকাণ্ড খুটাৰ ওপৰত অভিনৱ ৰূপত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল। খুটাবোৰ আছিল সুন্দৰ নক্সাখচিত আৰু বিভিন্ন ধৰণৰ ভাস্কৰ্য সম্বলিত। পৰিব্ৰাজকজনৰ ভাষাত, ইমান সুন্দৰকৈ পৃথিৱীৰ ক'তো কাঠৰ ঘৰ সজোৱা হোৱা নাছিল। একেদৰে কাঠৰ বহুল ব্যৱহাৰ হৈছিল নানা ধৰণৰ আকৃতি প্ৰকৃতিৰ নাও নিৰ্মাণ কৰা কাৰ্যতো। আহোমশৈলীৰ যুদ্ধৰ নাওবোৰ বৰটোপ আৰু বন্দুকেৰে সুসজ্জিত কৰি তোলা হৈছিল। অসমৰ হাবিত উপলব্ধ 'চম্বল' নামৰ বিশেষ প্ৰজাতিৰ কাঠৰ দ্বাৰা

সহজে পানীত বুৰ নোযোৱা অথচ তীব্ৰ গতি বেগেৰে চলাব পৰা নাও নিৰ্মাণ কৰিছিল আহোমৰ অভিজ্ঞ কিছুসংখ্যক নাওশলীয়াই।

কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান : ব্ৰিটিছ ৰাজত্বকালত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰা কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানে বৰ্তমান গোলাঘাট জিলাৰ একাংশ আৰু নগাঁও জিলাৰ একাংশ সামৰি লৈছে। ইয়াৰ মাটি কালিৰ পৰিমাণ ৪৩০ বৰ্গ কি.মি.। অসমত সম্প্ৰতি ১৮ খন সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ মাজেৰে ব্ৰিটিছ আমোলত প্ৰতিষ্ঠা কৰা পশ্চিম অসমৰ মানস অভয়াৰণ্য অন্যতম। উল্লেখযোগ্য, মানসক সম্প্ৰতি 'ইউনেস্ক হেৰিটেজ ক্ষেত্ৰ' বুলি স্বীকৃতি দিয়া হৈছে।

মাটি : অসমৰ মাটিক তিনিটা প্ৰধান শ্ৰেণীত বিভক্ত কৰা হৈছে। ইয়াৰে প্ৰথম শ্ৰেণীটোৱে পাহাৰীয়া আৰু পাহাৰ এলেকা সামৰি লৈছে যাক আকৌ তিনিটা অতিৰিক্ত সুকীয়া ভাগত ভগোৱা হৈছে।

১. পৰ্বতমালা
২. একক পৰ্বতশ্ৰেণী
৩. পাহাৰ আৰু টিলা সমূহ

দ্বিতীয় ভাগটো বন্দপুত্ৰ উপত্যকাৰ অন্তৰ্গত সমতলভূমি আৰু ইয়াৰ সংলগ্ন এলেকাত অৱস্থিত। তৃতীয় ভাগৰ ভূমিভাগক পলসুৱা ভূমি বুলি কোৱা হয়। এই শ্ৰেণীৰ মাটি সাধাৰণতে নদীৰ বানাক্ৰান্ত এলেকা বা জলাতক অৱস্থাৰ পৰা মুক্ত। সমগ্ৰ উপত্যকাৰে ভূমিভাগ অত্যন্ত সাৰুৱা আৰু একাধিক খেতিৰ বাবে কৃষকে ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰি আহিছে।

অহোম প্ৰশাসনৰ ভূমিনীতি, বন আৰু নদী সম্পৰ্কীয় আঁচনি

অসমত আহোম সকলৰ ভূমিনীতি আৰু ইয়াৰ পৰিচালনাৰ বিষয়ে তেনে কোনো ইতিহাস আৰু নিৰ্ভৰযোগ্য তথ্য বিৱৰণী পোৱা নাযায়। দৰাচলতে, আহোম সকলৰ ৰাজহ ব্যৱস্থাৰ সাংগঠনিক পৰিকাঠামোটো প্ৰথম অৱস্থাত অতি মন্থৰ গতিৰে আগবাঢ়িছিল। এই সম্পৰ্কে কিছু নিৰ্ভৰযোগ্য তথ্য ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনিক বিষয়া কেপ্টেইন ৱেল্চ, জন পিটাৰ ৱেড, হেমিলটন বুকানন আৰু ফ্ৰান্সিচ জেনকিন্সে প্ৰণয়ন কৰা ৰাজহ সম্পৰ্কীয় নথিপত্ৰ আৰু টোকা বিৱৰণীত উল্লেখ আছে।

আহোম শাসন ব্যৱস্থাত ৰাজ্যখনৰ চাৰিসীমাৰ অন্তৰ্গত সকলো পৰ্যায়ৰ মাটিৰ সৰ্বময় অধিকৰ্তা আছিল ৰজা সকল। প্ৰথম অৱস্থাত দুগৰাকী মন্ত্ৰী যথাক্ৰমে বুঢ়াগোঁহাই আৰু বৰগোঁহায়ে মাটি-বাৰী আৰু ৰাজহ বিষয়টো তদাৰক কৰিছিল। পিছলৈ ৰাজ্যৰ পৰিসীমা ব্যাপক হাৰত বিস্তৃতি লাভ কৰাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত চুহুংমুং ওৰফে দিহিঙ্গীয়া ৰজাৰ ৰাজত্ব কালত (১৪৯৭-১৫৩৯) বৰপাত্ৰ গোঁহাই নামৰ তৃতীয় গৰাকী ডাঙৰীয়াক নতুনকৈ নিযুক্তি দি সম্প্ৰসাৰিত এলেকাসমূহ আৰু ইয়াৰ অন্তৰ্গত মাটি-বাৰী, হাবি-বননি সমূহ তদাৰক কৰিবলৈ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰা হৈছিল। সোতৰশ শতিকাত স্বৰ্গদেউ প্ৰতাপ সিংহই (১৬০৩-১৬৪১) প্ৰশাসনিক সুবিধাৰ বাবে সমগ্ৰ ৰাজ্যখনকে উত্তৰ কুল আৰু দক্ষিণ কুল নামেৰে দুটা প্ৰধান ভৌগোলিক খণ্ডত বিভাজিত কৰিছিল। ভূমি সংক্ৰান্তীয় নীতি নিয়ম প্ৰস্তুতিৰ বাবে বৰবৰুৱা নামৰ প্ৰধান কাৰ্যকৰী বিষয়া গৰাকী নিযুক্তি দিয়াৰ পিছৰ পৰাহে আহোম প্ৰশাসনত ৰাজহ ব্যৱস্থাতো প্ৰণালীবদ্ধ হৈ উঠে। চুকাফাই অসমত প্ৰৱেশ কৰি পোন প্ৰথমতে

ৰাজ্যখনৰ উত্তৰ-পূব দিশত বসতিস্থাপন কৰা তিনিটা থলুৱা জনগোষ্ঠী মৰাণ, বৰাহী আৰু কছাৰীসকলৰ বিষয়ে জানিবলৈ উৎসুক হৈ পৰিছিল। দুই জনগোষ্ঠী ঘাইকৈ (মৰাণ আৰু বৰাহী) সকলে তেওঁলোকৰ বসতিস্থলৰ চাৰিওপাশে থকা সেউজ বনাঞ্চলৰ সুপৰিচালনা কৰি পৰম্পৰাগতভাৱে সম্পদসমূহৰ সঠিক ব্যৱহাৰ কৰাত পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাইছিল। চুকাফাই এই জনগোষ্ঠীৰ মাজৰে পৰা হাতীধৰা আৰু চিকাৰ কাৰ্যৰ বাবে ‘হাতীচুঙ্গী’ নামৰ এটা ‘খেল’ পতাৰ লগতে মৰাণ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলক পানী আৰু খৰি যোগানৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰিছিল।

ইতিপূৰ্বে উল্লেখ কৰা হৈছে— আহোম স্বৰ্গদেউ শিৱসিংহৰ (১৭১৩-১৭৪৪) ৰাজত্বকালত ৰাণী ফুলেশ্বৰীৰ বিশেষ তত্বাৱধানত অসমত প্ৰথমখন হাতী সম্পৰ্কীয় সচিত্ৰ পুথিখন ৰচনা কৰা হৈছিল। ৰাণী অম্বিকাই দিল্লীৰ বাদছাহৰ সৈতে যোগাযোগ কৰোৱাই দিলবৰ আৰু দোছাই নামৰ দুজন চিত্ৰ শিল্পীক অসমলৈ অনাই পুথিখনৰ বাবে ছবিসমূহ অঁকোৱাইছিল।

মোমাইতামুলী বৰবৰুৱাই প্ৰজা সংস্থাপন আৰু নতুনকৈ অধ্যুষিত এলেকাত গাঁও পতাৰ বাবে বচা আৰু দৈয়াং অঞ্চলৰ অৰণ্যৰ বাঁহ-বেত, জংঘল আদি কাটি পৰিস্কাৰ কৰাৰ কথা বুৰঞ্জীত উল্লেখ আছে। ছিহাবুদ্দিন তালিছে তেওঁৰ বিৱৰণীত ৰাজধানী গড়গাঁৱৰ পৰা কলিয়াবৰলৈকে ঘৰ-গৃহস্থী আৰু গাঁওবোৰ দুটা শাৰীত দীঘলীয়াকৈ বিস্তৃত হৈ থকাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। বিৰতিহীন আৰু সু-শৃংখলিত ৰূপত শাৰী শাৰীকৈ থকা ঘৰবোৰত থকা ফল-মূলৰ বাগিছা, বাঁহনিবোৰৰ জোপোহাবোৰে ওপৰলৈ মুৰ দাঙি থকাৰ কথাও তেওঁ উল্লেখ কৰিছে।

মাটিৰ শ্ৰেণীসমূহ : আহোম ৰাজত্ব কালত অসমত প্ৰজাসকলৰ মাটি-বাৰী ক্ষেত্ৰত কোনো সুকীয়া অধিকাৰ বা স্বত্ব নাছিল। কিছু সংখ্যক নিৰ্ধাৰিত আইন আৰু নিয়মৰ মাজেৰে সেই সময়ত প্ৰজা সাধাৰণক মাটি-বাৰী ভোগ কৰিবলৈ দিয়া হৈছিল। ঘাইকৈ গুণাগুণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আহোম প্ৰশাসনৰ ৰাজহ বিষয়াই ৰাজ্যখনৰ মাটি-বাৰী সমূহ কেইবাটাও শ্ৰেণীত বিভক্ত কৰিছিল। প্ৰাচীন অসমৰ ৰজাদিনীয়া ভূমি দানৰ কেইবাখনো তাম্ৰলিপিত সেই সময়ৰ মাটি-বাৰী, বন-জংঘল আদি বিভক্ত কৰি সুকীয়া সুকীয়াকৈ শ্ৰেণীভুক্ত কৰা কথা উল্লেখ আছে। সেই শ্ৰেণী সমূহ আছিল—

১. বাৰী মাটি (য’ত বসতিৰ বাবে গৃহ, বস্তি আৰু পুখুৰী আদি থাকে)
২. ৰূপিত (ধানখেতিৰ বাবে ৰখা মাটি)
৩. ফৰিঙতি (শুকান ধানখেতিৰ উপযোগী)
৪. কঠীয়া পৰাৰ বাবে নিৰ্দিষ্টকৈ ৰখা মাটি (কঠীয়াতলি)
৫. জলাতক (পানী ৰৈ যোৱা দ-চানেকীয়া মাটি)
৬. দলনি (নিম্ন এলেকাৰ জলাতক মাটি)
৭. হাবিয়নী (অৰণ্যভূমি)

পাইক প্ৰথা : আহোম শাসনত প্ৰতিজন পুৰুষকে পাইক নামে জনা গৈছিল। এই বিশেষ সামন্তীয় ব্যৱস্থাৰ মাজেৰে সকলো প্ৰজাকে ‘পাইক প্ৰথা’ত অন্তৰ্ভুক্ত কৰি ৰাজখোৱা, বৰা, শইকীয়া, হাজৰিকা আদি বিষয়াৰ জৰিয়তে প্ৰশাসনিক ব্যৱস্থাটো পৰিচালনা কৰা হৈছিল। ছশবছৰীয়া আহোম প্ৰশাসনৰ সু-পৰিচালনাৰ

প্ৰধান কাঠামো আছিল এই পাইক প্ৰথা নামৰ অভিনৱ প্ৰশাসনীয় ব্যৱস্থাটো। ইয়াৰ প্ৰথম স্বৰ্ত হিচাবে চাৰিজন পাইকক লৈ এটা গোট গঠন কৰা হয়। প্ৰত্যেকগৰাকী পূৰ্ণাংগ পাইককে ৰাজ্যখনৰ অন্তৰ্গত এটুকুৰা নিৰ্দিষ্ট ভূখণ্ড আৱস্তান কৰি খেতি কৰিবলৈ অনুমতি প্ৰদান কৰা হৈছিল। কৃষিৰ বাবে উৰ্বৰা উৎকৃষ্ট মানৰ আৱণ্টিত কৰা সেই মাটিৰ পৰিমাণ আছিল ২ পুৰা। য'ত পাইকজনে ধান, মাহ বা অন্যান্য খাদ্য-শস্য উৎপন্ন কৰি পৰিয়াল পোহপাল দিব পাৰিছিল। তদুপৰি যিকোনো এজন পাইকে বছৰি ৪ অনা হাৰত এপুৰামাটি (৫৮৭৭ ঘনফুট) সুকীয়াকৈ লৈয়ো খেতি কৰিব পাৰিছিল। গো-পালক সকলৰ বাবে থকা বনাঞ্চলৰ মাটিৰ বিনিময়ত কোনো ধৰণৰ কৰ-কাটল ধাৰ্য কৰা হোৱা নাছিল। অসমৰ ধৰ্মীয় অনুষ্ঠানৰ বাবে ব্ৰহ্মোত্তৰ, দেবোত্তৰ, ধৰ্মোত্তৰ আৰু পীৰপাল নামৰ চাৰিশ্ৰেণীৰ মাটি আহোম শাসকসকলে আবণ্টন দিছিল। এই মাটিসমূহ কৰবিহীন বা নিস্পেখৰাজ মাটি।

মফটলাল মিলছৰ প্ৰতিবেদনত (১৮৫১) অসমত ধৰ্মীয় অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানৰ বাবে সুকীয়াকৈ ৰখা এনে কৰবিহীন নিস্পেখৰাজ ৰূপে থকা মাটিৰ পৰিমাণ ৭৭,৫,৪৬৮ পুৰা বুলি উল্লেখ কৰিছে।

দেখা যায় যে, নিয়মীয়াকৈ প্ৰতাপ সিংহ স্বৰ্গদেউৰ সময়ৰ পৰাহে অসমৰ মাটি-বাৰীৰ জৰীপ কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াটো আৰম্ভ কৰা হয়। অসমৰ বনাঞ্চলসমূহ কাঠ, বাহ, বেত আদিৰে অপৰ্যাপ্ত পৰিমাণে সমৃদ্ধ আছিল। ছিহাবুদ্দিন তালিছে 'ফাতেহা-ই-ইব্ৰিয়া' নামৰ গ্ৰন্থত অসমৰ হাবিৰ গছবোৰ কি দৰে অতি ওখ আৰু ঘন আছিল সেই কথা বিশেষভাৱে উল্লেখ কৰি থৈ গৈছে। প্ৰথম অৱস্থাৰ ব্ৰিটিছ শাসনৰ নথি-পত্ৰত অসমৰ হাবিত নৈৰ বিধ বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ মূল্যবান কাঠৰ গছ উপলব্ধ হোৱাৰ কথা উল্লেখ আছে।

অসম ৰাজ্যখন অসংখ্য নদী-নিজৰাৰে সমৃদ্ধ হোৱা বাবেই আহোমৰ অধীনস্থ নৌবাহিনীটো বিশেষ ভাৱে শক্তিশালী আছিল বুলি ক'ব পাৰি। আহোম প্ৰশাসনৰ এটা সুকীয়া বিভাগক নদীপথৰ যাতায়ত ব্যৱস্থাটো চোৱাচিতা কৰিবৰ বাবে দায়িত্ব অৰ্পন কৰা হৈছিল। এবাৰ পানীৰ বিশেষ প্ৰয়োজন হোৱাত, লগতে নদীপথৰ অভাৱ অনুভৱ কৰি স্বৰ্গদেউ গৌৰীনাথ সিংহই (১৭৮১-১৭৯৫) ভোগদৈ নৈখন খন্দাই তাৰ উৎসৰ সৈতে ৰাজধানী যোৰহাটক সংযোগ কৰাইছিল বুলি বুৰঞ্জীৰ পাতত উল্লেখ পোৱা যায়। অতীজৰে পৰা ৰাজ্যখনৰ নদীপথৰূপে ঘাইকৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু ইয়াৰ প্ৰধান উপনৈসমূহক ব্যৱহাৰ কৰি অহা হৈছিল। এই নদীপথবোৰে কেৱল প্ৰজাসাধাৰণৰ যাতায়ত ব্যৱস্থাই সুচল কৰি তোলা নাছিল, সেইবোৰ আছিল প্ৰাচীন অসমৰ ৰাজনৈতিক চাৰিসীমাও। কৰতোৱা নদীখন অসমৰ আটাইতকৈ পুৰণি ভৌগলিক পৰিসীমা বুলি যোগিনী তন্ত্ৰ আৰু কালিকা পুৰাণত উল্লেখ আছে। এই জলপথ সমূহেৰে অসমলৈ বিভিন্ন প্ৰান্তৰ পৰা বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ প্ৰব্ৰজনকাৰী লোকসকল আহিছিল আৰু সময়ে সময়ে বিদেশী আক্ৰমণকাৰীসকলেও সেই নদীপথেৰেই অসমলৈ আহিবলৈ সুবিধা পাইছিল।

উল্লেখযোগ্য, এসময়ত ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু দিহিং নদীয়ে ব্যাপক হাৰত গতি সলনি কৰাৰ পৰিণতিতে অসমৰ সৰ্ব্ববৃহৎ নদীদ্বীপ মাজুলীৰ সৃষ্টি হৈছিল। অসমৰ সামৰিক শক্তিটো অধিকতৰ শক্তিশালী হোৱাৰ ক্ষেত্ৰতো ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু ইয়াৰ দুয়োফালৰ বৃহৎ সংখ্যক সৰু-বৰ নদী-উপনদী, বিশাল অৰণ্যানী, পাহাৰ-ভৈয়ামে যথেষ্ট সহায় কৰিছিল। সেই সময়ত ৰাজ্যখনৰ দক্ষিণ-পশ্চিম দিশে অৱস্থিত নামৰূপ অতি গভীৰ ঘন জংঘলেৰে আবৃত আৰু সেমেকা জলবায়ু প্ৰধান এলেকা আছিল। সেয়েহে নামৰূপক আহোম ৰাজ্যৰ বিভিন্ন

অপৰাধীসকলক নিৰ্বাসন দিয়াৰ স্থানৰূপে বাছনি কৰা হৈছিল।

চাহ খেতিৰ আদি কথা : ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা চীনৰ দক্ষিণ অঞ্চলক বাদ দি অসমকে পৃথিৱীৰ ভিতৰতে দ্বিতীয় চাহ উৎপাদনকাৰী দেশ বুলি কোৱা হয়। অসমত চাহখেতিৰ আবিষ্কাৰৰ পিছত ১৮৩৩ চনৰ পৰা ইয়াৰ ব্যৱসায়িক উৎপাদন আৰম্ভ কৰা হৈছিল। স্কটলেণ্ডৰ এগৰাকী দুঃসাহসিক বিষয়া বৰাৰ্ট ব্ৰুচে ১৮২৩ চনত উজনি অসমত প্ৰথমে চাহ গছৰ সন্ধান লাভ কৰিছিল। পৰবৰ্তী সময়ত ব্ৰিটিছ অসম টি, সমিতিয়ে বিশ্বব্যাপী গুৰুত্ব লাভ কৰা এই বিশাল উদ্যোগটোৰ সৈতে সকলোকে পৰিচিত কৰাই দিয়াত আগভাগ লোৱা কেপ্তেইন জেনকিন্স, চি.এ. ব্ৰুচ, চাৰ্লটৰ প্ৰমুখ্যে ব্ৰিটিছ বিষয়া সকলৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা জ্ঞাপন কৰিছিল।

পাট-মুগা : পাট বা চিল্ক আহোম যুগৰ অন্যতম প্ৰধান কুচীৰ উদ্যোগ আৰু অৰ্থনৈতিক বুনিয়াদ সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰধান উৎস আছিল বুলি কোৱা হয়। মণ্টোগোমাৰী মাৰ্টিন নামৰ এগৰাকী লেখকে উল্লেখ কৰিছে কিদৰে আহোম ৰাজত্বকালত ৰাণী, ৰাজমাতাৰ পৰা আদিকৰি সমাজৰ নিম্নস্তৰৰ সকলো মহিলাই পাট, মুগা, মেজেকৰি আৰু এৰি সূতাৰ উৎপাদনত নিজকে নিয়োজিত কৰিছিল।

১৮৩৩ চনত এনেচা এৰি-মুগা সূতাৰ মূল্য প্ৰতি সেৰে ১৬ টকাৰ পৰা ২৪ টকা পৰ্যন্ত আছিল। জেনকিন্সৰ এটা টোকাত পৰৱৰ্তী সময়ত মুগাপলু উৎপন্ন হোৱা গছৰোপনৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰজাসকলে অনিহা দেখুওৱা বাবে এই অত্যন্ত মূল্যবান বনজাত সামগ্ৰীবিধ উৎপাদনত বাধাৰ সৃষ্টি হৈছিল বুলি উল্লেখ আছে।

অসমৰ হাবিত মেটমৰা ৰূপত উপলব্ধ বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ কাঠ-বাঁহ আৰু বেতৰ সামগ্ৰী নিৰ্মাণৰ সৈতে জড়িত লোকসকলে সৰু-বৰ বিভিন্ন ধৰণৰ সামগ্ৰী তৈয়াৰ কৰিছিল। কাঠশিল্প জাতৰ হস্তনিৰ্মিত সামগ্ৰীসমূহ আছিল খেতি-খোলাৰ সামগ্ৰী, খুটা, মাৰলি, দুৱাৰ-খিৰীকী, ঘৰ-দুৱাৰ আদি। বৃহৎ আকৃতিৰ সত্ৰগৃহ, ৰাজকাৰেং আদিও অসমৰ হাবিত উপলব্ধ এনেবোৰ কাঠ-বাঁহৰ সামগ্ৰীৰে চালে চকুৰোৱাকৈ নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল। কাঠশিল্পৰ সৈতে জড়িত এই থলুৱা অসমীয়া সুপ্ৰাচীন ভাস্কৰ শ্ৰেণীটোক খনিকৰ বোলা হৈছিল। অসমীয়া খনিকৰ আৰু দাৰু শিল্পী সকলে সাধাৰণতে দৈনিক উপাৰ্জনৰ অৰ্থে ৰজা ঘৰকে ধৰি বিভিন্ন প্ৰতিষ্ঠানত কাম কৰিছিল যদিও তেওঁলোকৰ এই বৃত্তিটো সম্পূৰ্ণ স্বতন্ত্ৰীয়া আছিল।

ভূমি, বন আৰু নদী বিষয়ক ব্ৰিটিছৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক আঁচনি আৰু ইয়াৰ প্ৰভাৱ

খ্ৰীঃ পূঃ ৩০০ ৰ পৰা ভাৰতবৰ্ষত পৰম্পৰাগত ৰূপত নানা ধৰণেৰে বন, বনজ সম্পদ আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিকতা সংৰক্ষণ কৰি অহা হৈছিল। প্ৰাচীন ভাৰতীয় বৈদিক পৰম্পৰাগত বন-সংৰক্ষণ আৰু ইয়াৰ প্ৰতিপালন এক অবিচ্ছেদ্য অংগ বুলি বিবেচিত হৈছিল। প্ৰাচীন ভাৰতত মৌৰ্য্যসকলে বনজ সম্পদ সুৰক্ষা আৰু সংৰক্ষণত বিশেষ প্ৰাধান্য দিছিল। প্ৰথমবাৰৰ বাবে সম্ৰাট চন্দ্ৰগুপ্ত মৌৰ্য্যই বিশাল বনভূমি তদাৰকৰ বাবে প্ৰাচীন ভাৰতত বন বিষয়া বা অমাত্য এগৰাকীৰ নিযুক্তি দিছিল। কৌটিল্যৰ অৰ্থশাস্ত্ৰত ‘কোপাধ্যক্ষ’ নামেৰে এনে এগৰাকী (বন সঞ্চালক) নিযুক্তি দিয়াৰ কথা উল্লেখ আছে। মৌৰ্য্যৰজা সকলে তেওঁলোকৰ শাসন কালত বনজ সম্পদ (দ্রব্যবন), হাতীবন (হস্তীবন) ৰ লগতে দেশৰ জলসিঞ্চনৰ তদাৰক আৰু ইবিলাকৰ প্ৰতিৰক্ষা আৰু প্ৰতিপালন কৰিব লাগিছিল। মহামতি অশোকে বছৰটোৰ নিৰ্দিষ্ট কেতবোৰ দিনত চিকাৰ কাৰ্য বন্ধ কৰোৱাৰ লগতে নিজ সাম্ৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত পথ বোৰত ছাঁ দিয়া, শোভাবৰ্ধন কৰা আৰু ঔষধি গছ-গছনি ৰোৱাতো বাধ্যতামূলক

কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত ব্ৰিটিছ সাম্ৰাজ্যবাদী শাসকসকলৰ আগমনৰ লগে লগে বনজ সম্পদৰ ক্ষেত্ৰত অতীজৰে পৰা থকা নীতি-নিয়মৰ ব্যাপক পৰিৱৰ্তন সাধিত হয়। বিশেষকৈ জনজাতিসকলে বনজ সম্পদৰ ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত ভোগ কৰি অহা পৰম্পৰাগত অধিকাৰৰ ক্ষেত্ৰতো পৰিৱৰ্তন পৰিলক্ষিত হয়। ভাৰতবৰ্ষৰ বিশাল বন্যভূমি আৰু বনজ সম্পদৰ পৰিচালন আৰু সংৰক্ষণৰ কালছোৱাক ঘাইকৈ দুটা ভাগত ভগাব পাৰি— উপনিৱেশিক আৰু পৰৱৰ্তী উপনিৱেশিক কাল।

উপনিৱেশিক কাল :

উপনিৱেশিক কালছোৱাত ভাৰতত বনজ সম্পদসমূহৰ সংৰক্ষণৰ বাবে গুৰুত্ব দিয়াতকৈ সেই সম্পদৰাজিৰ শোষণ আৰু ধ্বংস কাৰ্যকৰে অধিক পৰিমাণে অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হৈছিল। উন্নয়নৰ স্বার্থত যথেষ্টে বৃহৎ পৰিমাণৰ প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ ধ্বংস কাৰ্য সাধন কৰা হৈছিল। বিশেষকৈ উপনিৱেশিক শাসনৰ কালছোৱাত বিদেশী প্ৰশাসন যন্ত্ৰটোৱে যাতায়াত, গৃহ নিৰ্মাণৰ বাবে পৰ্য্যাপ্ত পৰিমাণে প্ৰয়োজন হোৱা কাঠৰ চাহিদা পূৰণ কৰিবলৈ যিকোনো ব্যৱস্থাই গ্ৰহণ কৰিছিল। কঠোৰৰ পৰা কঠোৰতম আইনৰ জৰিয়তে ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনে সকলো পৰ্য্যায়ৰ ভাৰতীয় বনজ সম্পদ ব্যাপক হাৰত প্ৰয়োজনীয় ব্যৱহাৰৰ অজুহাতত ধ্বংস কৰাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত বনজ সম্পদৰ দ্বাৰা উৎপাদিত সামগ্ৰীৰ ক্ষেত্ৰখনতো এক নতুন অধ্যায়ৰ সূচনা হয়। বিশেষকৈ ১৮৫৫ চনৰ পৰা ভাৰতত ব্যাপক হাৰত ৰেলৱে লাইন সংস্থাপন আৰু সম্প্ৰসাৰণৰ কাম আৰম্ভ হোৱাত ইয়াৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱা বিশাল পৰিমাণৰ কাঠৰ শ্লিপাৰ সংগ্ৰহৰ অৰ্থে যথেষ্টে শ শ বিঘা বিশাল অৰণ্যৰ পৰা কাঠসংগ্ৰহ কৰা হৈছিল। প্ৰয়োজনীয় ইন্ধনৰ বাবেও বন ধ্বংস কৰা হৈছিল। সেয়েহে বিষয়টো যোগাত্মকভাৱে ই বনধ্বংসৰ সৈতে জড়িত হৈ পৰিছিল। সেই বছৰতে গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড ডেলহাউচিয়ে প্ৰণয়ন কৰা প্ৰথমখন বন বিষয়ক চাৰ্টাৰত পতিত মাটিৰ নিয়ন্ত্ৰণ আৰু ইয়াক চৰকাৰী সম্পত্তিলৈ পৰিৱৰ্তন কৰাৰ ফলত হোৱা স্থিতি নিৰ্ধাৰণ কৰা হয়। ‘১৮৫৫ চনৰ বনচনদ’ খনে প্ৰথমবাৰৰ বাবে ভাৰতীয় বনাৰ্হিৰ বৈজ্ঞানিক ভিত্তি এটা প্ৰস্তুত কৰে আৰু লগতে পৰিৱেশ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে সুকীয়াকৈ নতুন নতুন আইন প্ৰণয়নৰ প্ৰক্ৰিয়া এটাও আৰম্ভ হয়। সুকীয়াকৈ ভাৰতত বনবিভাগ এটা প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। সাম্ৰাজ্যবাদী শাসনকালৰ বন বিভাগটোৱে বিভিন্ন ধৰণৰ বনআইনৰ প্ৰৱৰ্তনৰ জৰিয়তে ভাৰতীয় বননীতি নিৰ্দ্ধাৰণ আৰু নিয়ন্ত্ৰণৰো ব্যৱস্থা আৰম্ভ কৰে। বিভাগটো সুপৰিচালনাৰ বাবে জাৰ্মানীৰ বন-বিষয়া ডায়েট্ৰিছ ব্ৰেণ্ডিছ (Dietrich Brandis)ক ভাৰতীয় বন সম্পদ পৰিচালনাৰ বাবে আমন্ত্ৰণ কৰি বিশেষ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰা হয়।

মন কৰিবলগীয়া যে, ব্ৰিটিছ শাসন কালত প্ৰণয়ন কৰা ১৮৬৫ চনৰ ভাৰতীয় বন আইনখনৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল— বনজ সম্পদৰ ওপৰত ৰাষ্ট্ৰৰ একক নিয়ন্ত্ৰণ সাব্যস্ত কৰা। এই ক্ষেত্ৰত জাৰ্মান বন-বিষয়া ব্ৰেণ্ডিছে জলবায়ু, বৰষুণ, জলসিঞ্চনৰ ক্ষেত্ৰত পৰিৱেশে কিদৰে এক শক্তিশালী আহিলাৰূপে ব্যৱহৃত হৈ ৰাষ্ট্ৰৰ নিয়ন্ত্ৰণত ৰাখিব পাৰে, সেই বিষয়েও প্ৰৱল যুক্তি আগবঢ়ায়। এনেদৰেই ১৮৬৫ চনত প্ৰৱৰ্তন কৰা ভাৰতীয় বন আইনৰ দ্বাৰা ভাৰতৰ বনাঞ্চলৰ ওপৰত ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনৰ সাৰ্বভৌম অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰা হয়।

১৮৭৮ চনৰ পৰৱৰ্তী বনআইনে সমগ্ৰ বনাঞ্চলৰ লগতে পতিত মাটিৰ ক্ষেত্ৰতো ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনৰ সাৰ্বভৌম অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰে। এই আইনে সংৰক্ষিত বনাঞ্চলক পৃথকীকৰণৰ অধিকাৰো প্ৰদান কৰে।

সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ নীতিয়ে স্থানীয় লোকৰ পৰম্পৰাগত আৰু চিৰকলীয়া বহু সংখ্যক অধিকাৰ খৰ্ব কৰে যদিও কেতবোৰ অধিকাৰ নতুনকৈ প্ৰদানো কৰে। সেই অধিকাৰ সমূহ যিকোনো সময়তে খৰ্ব কৰিব পৰা যাব বুলি উল্লেখ কৰা থাকে। এই আইনখনে ভাৰতীয় বনাঞ্চলক মূলতঃ তিনিটা প্ৰধান শ্ৰেণীত তালিকাভুক্ত কৰে- **সংৰক্ষিত, প্ৰতিৰক্ষিত আৰু বনগাঁও বা গ্ৰাম্য বনাঞ্চল**। ইয়াৰ দ্বাৰা বনজ উৎপাদনসমূহক নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ লগতে বননীতি উলংঘা কৰিলে উলংঘাকাৰীক জৰিমনা বিহাৰ জৰিয়তে ৰাষ্ট্ৰৰ নিয়ন্ত্ৰণলৈ পোনপটীয়াকৈ অনাৰ ব্যৱস্থাও প্ৰৱৰ্তন কৰা হয়। ১৮৯৪ চনৰ বননীতিয়ে ব্যৱসায়িক ভিত্তিত বনজ সম্পদৰ লুণ্ঠন, আৰু ইয়াক ৰাষ্ট্ৰীয় মালিকানাধীন কৰাৰ লগতে কৃষকসকলৰ স্থায়ীভাৱে কৃষিকাৰ্য সম্প্ৰসাৰণ কৰাৰো বাটো অধিক প্ৰশস্ত কৰি তোলে। এই আঁচনিৰ জৰিয়তে ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনে ভাৰতীয় জমিদাৰসকলক মুক্ত বনাঞ্চলসমূহ ৰাজহ সংগ্ৰহ কৰিব পৰা কৃষিভূমিলৈ পৰ্যবসিত কৰি তুলিবলৈ অধিক উৎসাহিত কৰে। এই নতুন আঁচনিৰ জৰিয়তে অসমৰ বনাঞ্চলক পুনৰ চাৰিটা শ্ৰেণীভুক্ত কৰা হয়। প্ৰথম শ্ৰেণীটো পাহাৰীয়া এডলীয়া ঠাইত অৱস্থিত বনভূমি, যিভূমি নামনিত থকা কৃষিভূমিক ভূমিস্থলনৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ সংৰক্ষণ জৰুৰী বুলি বিবেচিত হৈছিল।

দ্বিতীয় শ্ৰেণীটো গঠিত হৈছিল অতি মূল্যবান বুলি বিবেচিত কিছু সংখ্যক বহু-বছা প্ৰজাতিৰ গছ-গছনিক সামৰি। এই শ্ৰেণীটোত দেৱদাৰু (*Cedrus deodara*), শাল (*Shorea robusta*), টিক (*Tectona grandis*) আদি গছসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত। ব্যৱসায়িক স্বাৰ্থৰক্ষাৰ বাবে প্ৰাকৃতিক উপায়েৰে ঘাইকৈ ব্যাপক হাৰত সেই সময়ত মূল্যবান দেৱদাৰু আৰু শাল গছৰ সংৰোপনৰ বাবে উৎসাহ যোগোৱা হৈছিল।

তৃতীয় শ্ৰেণীটোত সাধাৰণতে কম গুণ সম্বলিত শ্ৰেণীৰ গছখিনিক সামৰি লোৱা হৈছিল। এই শ্ৰেণীৰ কাঠ-বনৰ পৰা গুণগতভাৱে লাভ কৰিব পৰা নিম্নমানৰ কাঠ আৰু ইন্ধন সাধাৰণ লোকসকলৰ অভাৱ পূৰণৰ লক্ষ্যৰে সৃষ্টি কৰা হৈছিল।

একেদৰে চতুৰ্থ বৰ্গটো সামৰি লোৱা হৈছে গোপাচাৰ আৰু চৰণীয়া ভূমিৰ জৰিয়তে, যিখিনি স্থানীয় বাসিন্দাসকলে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সুকীয়াকৈ ৰখা হৈছিল।

ব্ৰিটিছ যুগৰ বননীতি আৰু অসম : ১৮২৬ চনৰ ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ জৰিয়তে যেতিয়া ব্ৰিটিছে অসমখন সামগ্ৰিক ৰূপত নিজ সাম্ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি ল'লে, তেতিয়াই তেওঁলোকে অৰ্থকৰি শস্য ৰূপে প্ৰথমে উজনি অসমত চাহ গছ ৰোপনৰ আঁচনিখন হাতত লয়। ইয়াৰ বাবে সেই সময়ত ব্যাপক হাৰত পৰম্পৰাগত হাবি-বননি ধ্বংস কৰি বিশাল এলেকাত চাহ খেতিৰ সম্প্ৰসাৰণৰ কাৰ্যসূচীও আৰম্ভ কৰে। সমান্তৰালকৈ বিশাল ৰূপত অব্যৱহৃত হৈ থকা আবাদী মাটিৰ উন্নয়নৰ লগতে চাহবাগিছাৰ বাবেও সুকীয়াকৈ ভূমি উন্নয়নৰ এক পৰিচালনা পদ্ধতিও একেসময়তে আৰম্ভ কৰে। একে ধৰণৰ কৃষি সম্প্ৰসাৰণ প্ৰক্ৰিয়াটোৰ লগতে ব্ৰিটিছ শাসনৰ বৰ্দ্ধিত অৰ্থনৈতিক স্বাৰ্থপূৰণৰ বাবে বন সংৰক্ষণৰ সু-পৰিকল্পিত নীতি নিৰ্দ্ধাৰণৰ প্ৰয়োজনো আহি পৰে। এনে প্ৰক্ৰিয়াক অধিক সু-সংহত ৰূপত পৰিচালনাৰ অৰ্থে অসমৰ বিভিন্ন এলেকা বা বন সংমণ্ডলৰ অন্তৰ্গত বনাঞ্চলসমূহকো ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি লোৱা হয়।

উপনিবেশিক কালৰ ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনে অসমৰ বনজ সম্পদৰ ওপৰত প্ৰধানকৈ তিনিধৰণৰ কৰ আৰোপ কৰে। কৰকেইবিধ হৈছে - কাঠৰ বাবে আৰোপ কৰা 'গড়খাটি', ইকৰা-খাগৰিৰ বাবে 'বাংকুৰ' আৰু চাৰণ

ভূমিৰ বাবে আৰোপ কৰা ‘খাচুৰি’। ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনে কাঠৰ জৰিয়তে সৰ্বাধিক পৰিমাণৰ কৰ সংগ্ৰহ কৰিছিল। এনেধৰণে সংগৃহীত কৰৰ পৰিমাণ ১৮৪৭-৪৮ চনত ৩৪৪.০৪ টকা, ১৮৫১-৫২ চনত ১২২৭.০৮ টকা আৰু ১৮৫২-৫৩ চনত ১৬৩৮.০০ টকা আছিল। পশ্চিম অসমৰ গোৱালপাৰা জিলাৰ বনাঞ্চলসমূহ সেই অঞ্চলৰ জমিদাৰসকলে এক বিশেষ পদ্ধতিৰ দ্বাৰা পৰিচালনা কৰি আহিছিল। অসমৰ ব্ৰিটিছ আয়ুক্ত মেজৰ হপকিন্সন চাহাবে ১৮৫৯ চনত প্ৰথমবাৰৰ বাবে ব্ৰিটিছশাসিত এলেকাত বিস্তৃত হৈ থকা বিশাল অজৰীপকৃত বনাঞ্চলসমূহৰ বিষয়ে বিভিন্ন জিলাত নিয়োজিত হৈ থকা ৰাজহবিষয়াসকলক এক প্ৰতিবেদন যুগুত কৰিবলৈ আদেশ জাৰি কৰিছিল। সেই সময়ত বনপৰিচালনাৰ বাবে কোনো সুপৰিকল্পিত ব্যৱস্থা নথকা বাবে যিকোনো লোকেই অবাধে অসমৰ অৰণ্যত প্ৰৱেশ কৰি যথেষ্ট-মধ্যে গছ-গছনি কাটিব পৰা হোৱা বাবে অৰণ্যৰ ব্যাপক ক্ষতি হৈছিল।

অধ্যাপক শ্ৰুতিদেৱ গোস্বামীৰ মতে, শাসনৰ প্ৰাৰম্ভিক কালতেই ব্ৰিটিছশাসিত এলেকাত অসমত বন সংৰক্ষণ কৰাৰ বাবে কিছু পৰিকল্পিত নীতি নিৰ্দ্ধাৰণ কৰাটো জৰুৰী হৈ পৰিছিল আৰু সেই অনুৰূপে আইনসমূহ প্ৰযোজ্য কৰিছিল।

১৮৬৩ চনত অসমৰ তিনিখন জিলা যথাক্ৰমে দৰং, লক্ষীমপুৰ আৰু কামৰূপত পূৰ্বৰ কৃষিপদ্ধতি অনুসৰিয়েই কৃষিকাৰ্য চলাই যোৱাৰ লগতে বনাঞ্চলসমূহৰ আৰু অধিক হাৰত যাতে বন ধ্বংস নহয় সেই কথাটো কাৰ্যকৰী আৰু সুনিশ্চিত কৰিবলৈ সেই কালৰ মৌজাদাৰসকলক বিশেষৰূপত তৎপৰ হ’বলৈ আদেশ জাৰি কৰিছিল। সেই সময়ত ঘাইকৈ অসমত দুই প্ৰকাৰৰ বনাঞ্চল আছিল - সংৰক্ষিত আৰু মুক্ত। সংৰক্ষিত বনাঞ্চলসমূহ চৰকাৰে নিজাববীয়াকৈ পৰিচালনা কৰিছিল আৰু মুক্ত বনাঞ্চলসমূহৰ অন্তৰ্গত কিছুসংখ্যক সংৰক্ষিত গছৰ সুৰক্ষাৰ বাবে স্থানীয় প্ৰশাসনক চৰকাৰে কিছু নীতি-নিৰ্দেশনা জাৰি কৰিছিল। এই অধিনিয়মসমূহ ১৮৬৫ চনৰ বন সুৰক্ষা আইনত সন্নিবিষ্ট আছিল। ব্যাপক হাৰত বন ধ্বংস কাৰ্য ৰোধ কৰিবলৈ তিনিবিধ বিশেষ গছ ৰোপনৰ বাবে ব্ৰিটিছ চৰকাৰে নীতি-নিৰ্দেশনা জাৰি কৰি আঁচনি গ্ৰহণ কৰিছিল। সেই কেইবিধ হৈছে - ‘টিক’, ‘ৰবৰ’ আৰু ‘ভাৰতীয় ৰবৰ গছ’ (Caoutchouc)।

হাতী ধৰা নীতি : অসমত পূৰ্বৰ পৰা পৰম্পৰাগতভাৱে চলি অহা ‘হাতীখেদা’ বা ‘হাতী ধৰা’ পদ্ধতিটো ৰাজ্যৰ অধীনস্থ বিষয় ৰূপে গণ্য কৰা হৈছিল। ক্ষতিৰ আশংকা কৰি হাতীধৰা ব্যৱস্থাটো বন্ধ কৰিবলৈ ব্ৰিটিছ প্ৰশাসন পাৰ্যমানে তৎপৰ হৈ উঠিছিল। এই সন্দৰ্ভত নতুন বিধি প্ৰণয়ন কৰা লগতে এটা নিৰ্দিষ্ট সীমাৰ ভিতৰতহে নিৰ্দ্ধাৰিত কৰ আদায়কাৰী লোকক মহলদাৰক হাতীধৰাৰ বাবে অনুজ্ঞা পত্ৰ প্ৰদান কৰা হৈছিল। এনেদৰে হাতী ধৰাৰ নামত সংগৃহীত ৰাজহৰ পৰিমাণ ১৮৬৬ চনত কাছাৰ জিলাত ১৬২৩.০০ টকা, দৰং জিলাত ২২০.০০ টকা, গোৱালপাৰাত ৩৪০.০০ টকা, লক্ষীমপুৰত ৬০.০০ টকা, নগাঁৱত ৩৪০.০০ টকা, শিৱসাগৰত ১৫৫৮.০০ টকা আৰু কামৰূপ জিলাত ১৮০.০০ টকা হৈছিল। ১৮৭৪ চনত অসমতো ব্ৰিটিছ আৰ্হিত ভাৰতৰ অন্য ৰাজ্যৰ দৰে সুকীয়াকৈ বন-বিভাগ এটা প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়।

ব্ৰিটিছ বন আইন : ব্ৰিটিছ প্ৰণীত অসম বন নিয়ন্ত্ৰণ বিধি (Assam Forest Regulation Act) খন অনুসৰি ৰাজ্য প্ৰশাসনৰ অধীনস্থ যিকোনো ভূমিয়েই চৰকাৰৰ নিয়ন্ত্ৰণাধীন কৰা হয়। পৰৱৰ্তী সময়ত ব্ৰিটিছপ্ৰশাসনে চৰণীয়া অৰণ্য ভূমিৰ বনজ সম্পদ আৰু বনধ্বংস কাৰ্য অব্যাহত ৰখাৰ ফলত অসমতো বৃহৎ

পৰিমাণৰ প্ৰাচীন সেউজ বনাঞ্চলসমূহ ধ্বংস হয়।

ভাৰতবৰ্ষৰ কিছুমান ৰাজ্যত ব্ৰিটিছ আমোলত সুকীয়াকৈ বনআইন প্ৰযোজ্য আছিল। সেই সমূহৰ ভিতৰত অসমৰাজ্য বন আইন (১৮৯১), তামিলনাডুৰাজ্য বন আইন (১৮৮২) উল্লেখযোগ্য। ১৮৭৪ চনত অসমত সুকীয়াকৈ বন বিভাগ এটাও স্থাপন কৰা হয়। অসম বন নিয়ন্ত্ৰণ বিধি চমুকৈ ‘AFRA’ য়ে ৰাজ্যিক প্ৰশাসনক সমগ্ৰ সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ লগতে চৰকাৰৰ নিয়ন্ত্ৰণাধীন প্ৰয়োজনীয় বৃহৎ পৰিমাণৰ কৃষিভূমি সৃষ্টি কৰিবলৈয়ো ক্ষমতা প্ৰদান কৰে। ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনে চাৰণভূমি আৰু সংৰক্ষিত বনাঞ্চলসমূহ ধ্বংস আৰু বিলুপ্ত কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰাত পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ ওপৰত সামগ্ৰিকভাৱে বিশেষ প্ৰভাৱ পৰে। এনেদৰে প্ৰতি টুকুৰা ভূমিয়েই সাম্ৰাজ্যবাদী প্ৰশাসনৰ আওতালৈ অনা হয়। একেসময়তে, অসমবাপী থকা অপৰ্যাপ্ত আৰু অব্যৱহৃত হৈ থকা বনজসম্পদৰ বাণিজ্যিক সংগ্ৰহ আৰু ব্যৱহাৰো আৰম্ভ কৰা হয়। উপনিৱেশিক প্ৰশাসনৰ এনে নীতিয়ে চৰকাৰৰ আগ্ৰাসী দৃষ্টিভঙ্গীৰো উমান দিয়ে। একেদৰে প্ৰজা-সাধাৰণৰো অব্যৱহৃত বনজ সম্পদৰ ওপৰত থকা পূৰ্বৰ অধিকাৰ আৰু ব্যৱহাৰৰ ধাৰণাৰো পৰিবৰ্তন সাধন হয়।

অৰুপজ্যোতি শইকীয়াই চাহ বাগিচাৰ সম্প্ৰসাৰণত ব্ৰিটিছৰ আঁচনিৰে অসমৰ পৰম্পৰাগত সেউজ-সমৃদ্ধ বনাঞ্চল সমূহৰ ভাগ্য নিৰূপন কৰাৰ লগতে উপনিৱেশিক চৰকাৰ যন্ত্ৰ আৰু স্থানীয় জনগোষ্ঠী সমূহৰ মাজৰ সংঘাতৰ পথো প্ৰশস্ত কৰি তোলে বুলি মন্তব্য কৰিছে। ব্ৰিটিছ শাসন কালত ভাৰতবৰ্ষত বহু সংখ্যক পৰম্পৰাগত অৰণ্য বা সংৰক্ষিত বনাঞ্চলক চিকাৰ আৰু খেলৰ বিশেষ এলেকা ৰূপে সংৰক্ষিত কৰি ৰখাৰ ব্যৱস্থা আছিল। ইয়াৰে অধিকাংশ সংৰক্ষিত অৰণ্যই পৰৱৰ্তী সময়ত ভাৰতৰ কেইবাখনো উল্লেখযোগ্য ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান আৰু সংৰক্ষিত বনাঞ্চললৈ পৰ্যবসিত হৈছিল। এনেদৰে প্ৰথম পৰ্যায়ত পৰ্যবসিত হৈ উঠা অসমৰ তিনিখন প্ৰাচীন সংৰক্ষিত বনাঞ্চল হৈছে— কাজিৰঙা, লাওখোৱা আৰু মানস।

গড় সুৰক্ষা আৰু সংৰক্ষিত অৰণ্য : সেই সময়তে অসমৰ হাবিত পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে উপলব্ধ এশিঙীয়া গড়, বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ পহুকে ধৰি বন্য জীৱ-জন্তুৰ অবাধ চিকাৰ কাৰ্য ভয়ানক হাৰত বৃদ্ধি পাইছিল। ব্ৰিটিছ বন বিষয়া সকলে কেৱল অসমত পোৱা দুস্তাপ্য এশিঙীয়া গড়ৰ সংখ্যা দ্ৰুত গতিত হ্ৰাস পাই অহা বিষয়টোত গভীৰ উদ্বেগতা প্ৰকাশ কৰি এনে কাৰ্য ৰোধ কৰিবলৈ যাৱতীয় ব্যৱস্থা হাতত লৈছিল। উল্লেখযোগ্য, ১৯০৫ চনত উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ বিস্তৃত অৰণ্যৰ পৰা গড় সম্পূৰ্ণৰূপে বিলুপ্ত হৈছিল। বিষয়টো ব্ৰিটিছৰ এগৰাকী আয়ুক্ত পৰ্যায়ৰ বিষয়াৰ অৱগত হোৱাত প্ৰথমবাৰৰ বাবে প্ৰাণীবিধৰ নিৰাপদ আবাস সৃষ্টিৰ বিষয়ে গুণা-গাঁথা চলে। এই মৰ্মে অসমত কাজিৰঙা, লাওখোৱা আৰু উত্তৰ কামৰূপ ‘গেম ৰিজাৰ্ভ’ প্ৰতিস্থা কৰা হয়। এই ক্ষেত্ৰত ভাইচৰয় লৰ্ড কাৰ্জনে গ্ৰহণ কৰা পদক্ষেপ বিশেষভাৱে উল্লেখনীয়। কাৰ্জন আৰু তেওঁৰ পত্নীৰ বিশেষ তৎপৰতাত কাজিৰঙাই প্ৰথমে ১৯০৮ চনত ‘গেম ৰিজাৰ্ভ’ৰ মৰ্যাদা লাভ কৰে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণে নগাঁও জিলাৰ উত্তৰে নদীতীৰৱৰ্তী এলেকাত প্ৰতিষ্ঠা হোৱা অসমৰ আনখন ‘গেম ৰিজাৰ্ভ’ লাওখোৱা। ‘মানস গেম ৰিজাৰ্ভ’ খনো ১৯০৭ চনতে ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনৰ বিশেষ তৎপৰতাত গড় সংৰক্ষণৰ আবাস হিচাপে স্বীকৃত হয়।

গছ-ৰোপনৰ আঁচনি : ৰাজহ সংগ্ৰহৰ লক্ষ্যৰে উচ্চ হাৰত ৰাজহ বিনিময় মাধ্যমৰে বিশাল বিশাল বনাবৃত এলেকাত পৰা মহলদাৰসকলে গছ-গছনিবোৰ যথেষ্ট মৰ্মে কাটি নিয়াৰ বাবে বহু এলেকা আবাদী হৈ পৰি আছিল। পৰিৱেশৰ প্ৰতিও ক্ৰমাৎ ভাবুকি অহাত ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনে ১৮৪০ চনৰ পৰা নতুনকৈ বিভিন্ন

প্ৰজাতিৰ পুলি সংৰোপণৰ আঁচনি এখন গ্ৰহণ কৰে। কলিকতাস্থ বটানিকেল গাৰ্ডেনৰ অধীক্ষক গৰাকীৰ পৰামৰ্শ মৰ্মে কেপ্তেইন জেনকিন্সে এক নিৰ্দেশ জাৰি কৰাত শদিয়া আৰু তেজপুৰত এই আঁচনি খনৰ শুভাৰম্ভ ঘটোৱা হয়।

পৰৱৰ্তী সময়ত আঁচনিখনে মাকুম, শিৱসাগৰৰ দিহিং নৈৰ পাৰ আৰু কামৰূপ জিলাৰো বিভিন্ন অংশলৈ সম্প্ৰসাৰিত হয়। গছপুলি সংৰোপণৰ এই আঁচনিখন ১৮৭২ চনৰ পৰা ১৮৮১ চনলৈকে চলাই ৰখা হৈছিল আৰু ইয়াৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় মূল্যবান গছৰ পুলি-গুটি আদি ব্ৰহ্মদেশৰ পৰাও আমদানি কৰা হৈছিল। অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হৈছিল ভাৰতীয় ৰবৰ সংৰোপণৰ ক্ষেত্ৰতো। সেই মৰ্মে, ৰবৰৰ পুলি কামৰূপ, দৰং, লক্ষীমপুৰ, শিৱসাগৰ, নগাঁও, নগাপাহাৰ আৰু সংযুক্ত খাচিয়া জয়ন্তীয়া পাহাৰ জিলাতো প্ৰণালীৱদ্ধ আৰু পৰিকল্পিতভাৱে ৰোপণ কৰা হৈছিল যদিও বিভিন্ন কাৰণত এই অভিলাসী আঁচনিখন সফল নহ'ল।

উজনিৰ চিৰসেউজীয়া অৰণ্যগাঁণি ধ্বংসৰ মূলতে আছিল বিভিন্ন উন্নয়ন আঁচনিৰ নামত ন্যূনতম ৰাজহৰ বিনিময়ত মহলদাৰক মাটি মোকলাবলৈ দিয়া অনুমোদন অথবা চাহবাগানৰ সম্প্ৰসাৰণৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় হোৱা ব্যাপক ভূমিৰ বাবে দিয়া তদনুৰূপ অনুজ্ঞা বা অনুমোদন। চৰকাৰৰ অধীনস্থ বনাঞ্চলসমূহৰ বনজ সম্পদ পৰিচালনাৰ বাবে কোনো পৰিশীলিত নীতি নথকাৰ বাবে বা বনাঞ্চলৰ ভিতৰুৱা বা কাষৰীয়া স্থানীয় গাঁওৰ বাসিন্দাসকলৰ সহযোগ নিবিচৰাৰ বাবেও উজনিৰ বনাঞ্চলসমূহ প্ৰায়েই বিধ্বস্ত হৈছিল। উন্নয়নৰ নামত বনজ সম্পদৰ ওপৰত বা বনাবৃত্ত এলেকাৰ ওপৰত চলা এনে আশ্ৰাসনে স্বাভাৱিকতেই সেই সময়ৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক স্থিতি বিনষ্ট কৰিছিল।

১৯৪৭ চনৰ পৰৱৰ্তী কালৰ অসমৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক পৰিৱৰ্তন : কাৰণ, প্ৰকৃতি আৰু প্ৰভাৱ

ভৌগলিক অৱস্থিতি, দুৰ্বল আৰ্থসামাজিক পৰিৱেশ, পৰিৱেশ আৰু জলবায়ুৰ সঘন পৰিৱৰ্তনৰ ফলত অসম এখন অতিশয় বিপদসংকুল ৰাজ্য হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। বছৰি বছৰি অহা বানপানী আৰু মাজে মাজে সৃষ্টি হোৱা অনাছত খৰাং পৰিস্থিতিৰ বাবে ৰাজ্যখনৰ জলবায়ু আৰু সামগ্ৰিক ভাৱে বতৰৰো ব্যাপক পৰিবৰ্তন ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। ৰাজ্যিক পৰিৱেশ পৰিবৰ্তন ব্যৱস্থাপক সমিতিৰ এক প্ৰতিবেদনত অসমৰ তাপমাত্ৰাৰ বাৰ্ষিক গড় বৃদ্ধি ০.৫৯° ছেলছিয়াছ (১৯৫১-২০১০) পৰ্যন্ত বৃদ্ধি হৈছে। ২০৫০ চন পৰ্যন্ত তাপমাত্ৰাৰ এই বৃদ্ধি ১.৭-২.২ ডিগ্ৰী ছেলছিয়াছ পৰ্যন্ত হোৱাৰ আশংকা কৰা হৈছে।

লোক পিয়লৰ তথ্যমতে অসমে দেশৰ সৰ্বমুঠ ভৌগলিক এলেকাৰ ২.৩৯ শতাংশ এলেকা সামৰি আছে। ১৯৬৯ চনত ৰাজ্যখনৰ ভৌগলিক এলেকা ২৬.৫০ শতাংশৰ হোৱাৰ বিপৰীতে সম্প্ৰতি ই হ্ৰাস পাই ২০০৩ বৰ্ষত ২৪.৫৪ শতাংশ হৈছেহি।

সাধাৰণতে অসমৰ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ পৰিবৰ্তনৰ অনেক কাৰণ আছে যদিও আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণসমূহৰ ভিতৰত কৃষিক্ষেত্ৰৰ ওপৰত উৎপাদনৰ বাবে তীব্ৰতা বৃদ্ধি, ব্যাপক উদ্যোগীকৰণ আৰু শক্তিৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধমান ব্যৱহাৰেই প্ৰধান বুলি ক'ব পাৰি। স্বৰাজ্যোত্তৰ কালৰ অসমৰ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ পৰিৱৰ্তনৰ ভিতৰত ঘাইকৈ উজনি অসমত ঘটা সামগ্ৰিক ৰূপৰ পৰিৱৰ্তনসমূহ বিশেষভাৱে মন কৰিবলগীয়া। দ্ৰুতগতিত বন-জংঘল ধ্বংস হোৱাৰ পৰিণতিত একালৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰে সমৃদ্ধ নাতিশীতোষ্ণ, সেমেকা পলসুৰা বনভূমি

আৰু ত্ৰাণ্ণীয় সেউজীয়া নিম্নভূমিৰ অৰণ্যৰে আবৃত অঞ্চলটোলৈ তীব্ৰ সংকট আহি পৰিছে। জলবায়ু পৰিৱৰ্তনে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগৰ সৃষ্টি কৰে। এই দুৰ্যোগ প্ৰধানতঃ বানপানী আৰু গৰাখহনীয়া— এই দুটা কাৰণত সংঘটিত হয়। বিভিন্ন কাৰণবশতঃ ধাৰাবাহিক ৰূপত পৰিৱেশ বিনষ্ট হোৱাৰ ফলত ঘটা দুৰ্যোগৰ বাবে অসমত হাজাৰ-বিজাৰ লোকৰ জীৱন আৰু জীৱিকালৈ ক্ৰমাৎ শংকা নামি আহিছে। অতীজত বহুসংখ্যক লোকৰেই জীৱিকাৰ প্ৰধান উৎস আছিল কৃষি আৰু দৈহিক শ্ৰম। পিছে প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগৰ বাবে জীৱিকা নিৰ্বাহৰ অৰ্থে সেই লোকসকলে বেলেগ বেলেগ কষ্টকৰ পন্থা অৱলম্বন কৰিবলগীয়াত পৰিছিল। প্ৰাকৃতিক ভাৰসাম্যৰ ব্যাপক অৱনতি ঘটাত ক্ষতিগস্ত হোৱা লোকসকলে নিজকে কৃষিক্ষেত্ৰৰ পৰা আঁতৰাই আনি অন্যান্য ক্ষেত্ৰসমূহত নিয়োজিত হ'বলৈ বাধ্য হৈছে।

ভূমিকম্প : সম্প্ৰতি পৰিৱৰ্তিত জৈৱ-প্ৰাকৃতিক ভাৰসাম্যহীন পৰিৱেশৰ বাবে অসমকে ধৰি সমগ্ৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলেই সঘনে বান,খহনীয়া, ভূমিকম্প আদি প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগৰ দ্বাৰা ক্ষতিগস্ত হৈ বিপদসংকুল অঞ্চলৰূপে চিহ্নিত হৈছে। পাৰ হৈ যোৱা দুটা শতিকাৰ প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগসমূহৰ খতিয়ান লক্ষ্য কৰিলে ক'ব পাৰি যে এক দীঘলীয়া সময়জুৰি অসম সঘনে বান, ভূমিকম্প, খহনীয়াৰ তাণ্ডৱৰ সন্মুখীন হৈ আহিছে। ইতিপূৰ্বে ১৮৯৭ আৰু ১৯৫০ চনত ৮.৭ আৰু ৮.৬ ৰিখটাৰস্কেল প্ৰাবল্যৰ দুটা প্ৰচণ্ড ভূমিকম্পৰ সন্মুখীন হোৱাত প্ৰকৃতি, জীৱকূল আৰু স্থাৱৰ-অস্থাৱৰ সা-সম্পত্তি হেৰুৱাব লগাত পৰিছিল। এক কথাত ক'বলৈ হ'লে সামগ্ৰিকভাৱে এনে প্ৰলয়ংকাৰী ভূঁইকপে অসমৰ ভূ-প্ৰাকৃতিক অবয়ৱৰ চিত্ৰখনৰে ব্যাপক সালসলনি ঘটাইছিল। প্ৰাচীন অসমতো ১৫৪৮, ১৫৯৭, ১৬০৭, ১৬৪২, ১৬৬৩, ১৬৯৬, ১৮৬৯, ১৮৮২ আৰু ১৮৯৭ চনত একাধিকবাৰ সৰু বৰ ভূমিকম্প হৈছিল বুলি অসম বুৰঞ্জীৰ প্ৰণেতা ছাৰ এডোৱাৰ্ড গেইটে উল্লেখ কৰি গৈছে। স্বাধীনোত্তৰ কালত ১৯৪৭, ১৯৫০ আৰু ১৯৮৮ চনত হোৱা ব্যাপক হাৰৰ ভূমিকম্পকেইটাই ৰাজ্যখনৰ ভূ-প্ৰকৃতি আৰু জীৱকূলৰ বিস্তৰ ক্ষতিসাধন কৰিছিল।

বানপানী : বানপানী সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষই প্ৰতিবছৰে সন্মুখীন হোৱা এক ভয়ংকৰ প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ। ভাৰতবৰ্ষৰ মানচিত্ৰত অসম বানাত্ৰান্ত ৰাজ্য ৰূপে বিশেষভাৱে চিহ্নিত হৈছে। প্ৰতিবছৰে ৰাজ্যখনৰ দুখনকৈ প্ৰধান নদী ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু বৰাক বানপানী আৰু খহনীয়াৰ সৃষ্টি কৰি আহিছে। ইয়াৰ ফলত ৰাজ্যখনৰ ভূ-প্ৰাকৃতিক অৱয়বৰ লগতে পৰিৱেশ আৰু আৰ্থসামাজিক দিশটোও বিশেষভাৱে ক্ষতিগস্ত হৈছে। কোৱাৰাছল্য ১৯৫০ চনৰ বৰভূঁইকপৰ পিছতে ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীৰ পৃষ্ঠভূমি ওপৰলৈ উঠি অহাৰ পিছৰে পৰা নদীপৃষ্ঠ তৰাং হোৱাত বানপানীৰ প্ৰকোপ বৃদ্ধি পাই আহিছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু ইয়াৰ উপনদীসমূহে বছৰি সৃষ্টি কৰা বানপানী আৰু খহনীয়াই স্বাধীনতাৰ পিছৰে পৰাই নিৰ্ধাৰিত চৰকাৰ আৰু ৰাজনৈতিক দলবোৰৰ লগতে জনসাধাৰণৰো চিন্তাৰ কাৰণ হৈ পৰিছে। চৰকাৰেও বছৰি বছৰি বান আৰু খহনীয়া নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে ৰাজকোষৰ পৰা বিপুল ধনৰাশি ব্যয় কৰিবলগীয়া হৈছে।

মাজুলীৰ ওপৰত পৰা প্ৰভাৱ : দেশৰ ভিতৰতে সৰ্ববৃহৎ নদীদ্বীপ মাজুলীৰ ওপৰত অসমৰ পৰিৱৰ্তিত জলবায়ুৰ বিৰূপ প্ৰভাপ পৰিছে। বানপানী আৰু খহনীয়াৰ দ্বাৰা আত্ৰান্ত হোৱাৰ ফলত নদীদ্বীপটো নিঃচিহ্ন হোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে। ইয়াৰ ফলত দ্বীপটোৰ প্ৰধান বাসিন্দা ভৈয়াম জন-জাতীয় সম্প্ৰদায়ৰ মিচিং জনগোষ্ঠীয় লোকসকল সৰ্বস্বান্ত হ'বলগীয়াত পৰিছে। খহনীয়াৰ গৰাহত পৰি অসমৰ সত্ৰীয়া-সংস্কৃতিৰ পীঠ স্থান ৰূপে

প্ৰসিদ্ধ মাজুলীৰ পৰা বহুকেইখন সত্ৰ স্থানান্তৰ কৰিবলগীয়া হৈছে। ১৯৫০ চনৰ বৰভূমিকম্পৰ পিছৰে পৰা নদী দ্বীপটোত খহনীয়া আৰু ভূমিস্থলনৰ মাত্ৰা ভয়ানক হাৰত বৃদ্ধি পাই আহিছে। প্ৰাপ্ততথ্যমতে, ১৯১৪, ১৯৪৯ আৰু ১৯৬৩ চনত প্ৰথম অৱস্থাত নদীদ্বীপটো ৭৩৩.০৯, ৫৮৮.৭৯ আৰু ৫১৩.৮৯ বৰ্গ কি.মি. ভূমি ব্ৰহ্মপুত্ৰই গ্ৰাস কৰিছিল। এনে পৰিৱেশত মাজুলীকে ধৰি ৰাজ্যখনৰ আন আন এলেকাৰ লোকো সৰ্বশান্ত হৈ বেলেগ অঞ্চললৈ প্ৰব্ৰজন কৰিবলগীয়া হৈছে। জলবায়ুৰ এনে ব্যাপক পৰিৱৰ্তন আৰু তাপমাত্ৰাৰ ভাৰাসাম্যৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা প্ৰতিকূল পৰিৱেশৰ বাবে অসমৰ আন আন জিলাৰ পৰাও (মৰিগাঁও, ডিব্ৰুগড়, ধুবুৰী আদি) বহু সংখ্যক লোক খহনীয়া আৰু ভূমিস্থলনৰ বাবে গৃহহাৰা আৰু ভূমিহীন হৈ বেলেগ বেলেগ অঞ্চললৈ জীৱিকাৰ সন্ধানত আঁতৰি যাবলৈ বাধ্য হৈছে।

বন ধ্বংস : উজনি অসমৰ একালৰ বিশাল ক্ৰান্তীয় সেউজ বনাবৃত এলেকা আজি ক্ৰমাৎ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ পৰিৱৰ্তনৰ ফলত সংকুচিত হৈ পৰিছে। অতীজতে বিশাল অৰণ্যভূমি অৱক্ষয়ৰ প্ৰধান কাৰণ বুম খেতি আৰু ইয়াৰ ক্ৰমাগত প্ৰসাৰতা বুলি গণ্য কৰা হৈছিল। পাহাৰীয়া অঞ্চল বিলাকত প্ৰাকৃতিক ভাৱে সৃষ্টি বিশাল বন-জংঘল কাটি ধ্বংস কৰি, জুইলগাই বাবে বাবে পৰিস্কাৰ কৰি এই কৃষিকাৰ্য কৰা হৈছিল। পূৰ্বতে এই খেতিৰ বাবে এটা দীঘলীয়া চক্ৰবৎ প্ৰক্ৰিয়া আছিল, য'ত একো একোটা অঞ্চলত দীঘলীয়া বিৰতিৰ পিছত মাটিডৰা 'বুম' খেতিৰ বাবে উপযোগী কৰি তোলা হৈছিল। অৱশ্যে জনসংখ্যা বৃদ্ধি হৈ অহাৰ লগে লগে পূৰ্বৰ নিৰ্ধাৰিত ২০/২৫ বছৰৰ বুম খেতিৰ চক্ৰবৎ প্ৰক্ৰিয়াটো হ্ৰাস পাই ৪/৫ বছৰ হোৱাত এই কৃষি কাৰ্যই বনাঞ্চলসমূহৰ ব্যাপক অনিষ্ট সাধন কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। আহোমৰ শাসন কালত জনজাতীয় সম্প্ৰদায়ে পৰম্পৰাগতভাৱে কৰি অহা বুম খেতিৰ ওপৰত প্ৰশাসনে কোনো ধৰণৰ হস্তক্ষেপ কৰা নাছিল। জনজাতীয় পাহাৰীয়া জনগোষ্ঠীৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত বিশাল এলেকাৰ বনাঞ্চলসমূহক আহোমসকলে কৰমুক্ত কৰি পাৰ্যমানে সকাহ দিছিল।

এনেদৰে অসমৰ সামগ্ৰিক আৱহাৰা আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ ওপৰত ক্ৰমাৎ সংকুচিত হৈ অহা বনাঞ্চলে বিৰূপ প্ৰভাৱ পেলাইছিল। ইয়াৰ ফলত অনিয়মীয়া বৰষুণ, তাপমাত্ৰাৰ অস্বাভাৱিক বৃদ্ধি আৰু মৌচুমী বায়ুৰ অভাৱত বৃষ্টিছায়া এলেকাৰ সৃষ্টি হোৱাৰ লগতে বহু ঠাই আকৌ মৰুভূমিৰ দৰে আৰ্দ্ৰ আৰু শুষ্ক হৈ উঠিছে। নদীসমূহৰো জলধাৰা বহন কৰাৰ ক্ষমতা কমি অহাৰ ফলত উৎপত্তিস্থলত সময়ে সময়ে হোৱা বৃষ্টিপাতে ব্যাপক খহনীয়াৰ সৃষ্টি কৰিছে। হঠাৎ অহা বজ্ৰবৃষ্টিৰ ফলতো বহুসংখ্যক অৰণ্যভূমিত পানীৰ ঢল কোবাল বেগেৰে নামি গছ-গছনি ধ্বংসস্তুপত পৰিণত কৰাত জীৱকূলৰ লগতে আপুৰুগীয়া উদ্ভিদ, ঔষধি গছ-লতিকাৰো ব্যাপক ক্ষতি হৈছে। চৰকাৰী উন্নয়নমূলক আঁচনিসমূহ ৰূপায়নৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱা কাঠৰ বাবে চোৰাং কাঠবেপাৰী আৰু ঠিকাদাৰে অবিশ্বাস্য হাৰত বন আৰু পাহাৰ ধ্বংস কাৰ্য চলাই যোৱাৰ পৰিণতিতে হস্তীকূললৈও বিশেষ সংকট আহিছে। কেইবাখনো সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ লগতে পাহাৰীয়া এলেকা সমূহত থকা হাতীৰ বিশাল আৱাসথলীসমূহ ব্যাপক হাৰত সংকুচিত হৈ অহাৰ বাবে বিশালাকায় প্ৰাণীবিধে প্ৰায়েই জনবসতি প্ৰধান অঞ্চললৈ সোমাই অনাৰ্হত পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ কৰিছে। জনাঞ্চললৈ এনেদৰে বন্যহাতীৰ প্ৰব্ৰজন ঘটাব ফলত বিস্তৰ কৃষিভূমি, ঘৰ-দুৱাৰ আদিৰ লগতে প্ৰাণীবিধৰ আক্ৰমণত বহুলোক মৃত্যুৰ গৰাহত পৰিছে। পাৰিপাৰ্শ্বিক ভাৰসাম্য বিনষ্ট হোৱাৰ ফলশ্ৰুতিত অসমত উদ্ভৱ হোৱা হাতী মানুহৰ সংঘাত সম্প্ৰতি এক

প্রধান পাৰিপাৰ্শ্বিক আৰু সামাজিক সমস্যাকপে পৰিগণিত হৈছে। অসমৰ খোদ ৰাজধানী চহৰ গুৱাহাটীৰ বাসিন্দাও এই সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হৈছে।

খনিজ সম্পদৰ সন্ধানত উপনিবেশিক কালৰে পৰা উজনি অসমত প্ৰকৃতিৰ ওপৰত অবাধ ধ্বংস লীলা চলোৱা হৈছিল। উজনি অসমত কয়লাখনি অঞ্চলত মুক্তভাৱে চলা মাইনিং বিস্ফোৰণৰ (Open Cast Mining) ফলত প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ লগতে বন্যপ্ৰাণীৰো ব্যাপক ক্ষতি সাধন হৈছে। ঘাইকৈ খনিজ সম্পদৰে সমৃদ্ধ মাৰ্ঘেৰিটা আৰু তিনিচুকীয়াৰ কয়লাখনিত চলা এনে বিস্ফোৰণৰ ফলত বহু শ শ বিঘা কৃষি ভূমি কৃষিৰ বাবে অনুপযোগী হৈ উঠিছে।

পৰিশেষত ক'ব পাৰি যে, স্বাধীনোত্তৰ কালৰে পৰা বন আৰু বনজ সম্পদ ধ্বংসৰ জৰিয়তে উন্নয়নৰ যি আঁচনি গ্ৰহণ কৰা হৈছে; সেই আঁচনিসমূহ সীমিত আৰু বিজ্ঞানসন্মত ধৰণেৰে নকৰিলে অসমৰ অৰণ্য আৰু বন্যপ্ৰাণীৰ বিস্তৰ ক্ষতি সাধন হ'ব। কোৱাৰাছল্য, সমগ্ৰ অসমতে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন আৰু বনভূমিৰ জৰ্বেদেৰে সংকোচনৰ পৰিণতিত বহুসংখ্যক সেউজ বন্যবৃত্ত এলেকা আৰু বিপন্ন প্ৰজাতিৰ প্ৰাণী আৰু পক্ষীকুল ইতিমধ্যেই সংকটৰ গৰাহত পৰিছে। লগতে একালৰ জীৱ বৈচিত্ৰ্যৰে সমৃদ্ধ অঞ্চল বুলি বিশ্বব্যাপী পৰিচিত অসমলৈ দুৰ্যোগ আৰু সংকট নামি আহিছে।

পৰিবেশ সজাগতা আৰু ভাৰতীয় পৰিবেশ আন্দোলনৰ সংক্ষিপ্ত ইতিবৃত্ত

পৰিবেশ আৰু ইয়াৰ সজাগতা আৰু সংৰক্ষণৰ ধাৰণাটো তেনেই আধুনিক। ক্ষয়িষ্ণু প্ৰাকৃতিক পৰিবেশৰ যি ক্ৰমবৰ্দ্ধমান সমস্যা আৰু সেই সমস্যাই আজি সমগ্ৰ বিশ্বৰে পশ্চিমীয়া দেশসমূহৰ লগতে সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰো পৰিবেশকৰ্মী আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিকতাবাদীসকলৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিছে। আজি সেউজ বা পৰিবেশ আন্দোলন বিশ্বব্যাপী সূচনা হোৱা এক জনপ্ৰিয় প্ৰতিবাদী আৰু সজাগতামূলক আৱশ্যকীয় পৰিঘটনা।

বিশ্ব পৰিবেশ আন্দোলন ইতিহাসৰ পাত লুটিয়ালে আমি উনবিংশ শতিকালৈ উভতি যাব লাগিব। সেই শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধত ঘাইকৈ উত্তৰ আমেৰিকা আৰু ইউৰোপত উদ্যোগিক উন্নয়নৰ নামত পৰিবেশৰ ব্যাপক অৱক্ষয় ঘটিছিল। ইউৰোপৰ ঠায়ে ঠায়ে ঘাইকৈ পানী আৰু বায়ু ভয়ানক ৰূপত প্ৰদূষিত হৈছিল। পৰিবেশ তন্ত্ৰ সুস্থিৰ কৰি ৰাখিবৰ নিমিত্তে যথেষ্ট সাগৰীয় কয়লা পোৰা কাৰ্য, যাৰ ফলত ইউৰোপৰ বায়ুমণ্ডলত দূষিত ধোঁৱা নিমজ্জিত হৈছিল তাক ৰোধ কৰিবৰ বাবে ইংলেণ্ডৰ সম্ৰাট প্ৰথম এডৱাৰ্ডে ১২৭২ খৃঃতে আইন প্ৰণয়ন কৰিছিল। একেদৰে আধুনিক পৰিবেশ সংৰক্ষণৰ বাবে আন এলানী জৰুৰী আইন ব্ৰিটিছ সংসদতেই পোন প্ৰথমে গৃহীত হৈছিল। সেই সময়ৰ অন্যতম আইনখন আছিল ১৮৬৩ খ্ৰীঃত প্ৰণয়ন কৰা 'খাৰক বিধি' (Alkali Acts) নামৰ আইনখন।

আধুনিক পৰিবেশ আন্দোলনৰ এক উল্লেখনীয় সূচাংক আছিল প্ৰকৃতিপ্ৰেমী ৰাছেল কাৰ্চনৰ (Rachel Carson) বিখ্যাত আৰু সমৰোপযোগী গ্ৰন্থ 'নীৰৰ বসন্ত' (Silent Spring)। এই সজাগতামূলক গ্ৰন্থখনে দাঙি ধৰিছিল সেই সময়ৰ ব্যাপক প্ৰদূষণৰ ভয়াবহ দৃশ্যপট। খেতিপথাৰত কীট-নাশকৰ প্ৰয়োগৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা ভয়াবহতাৰ বিষয়ে ইয়াত উল্লেখ আছে। আন্তৰ্জাতিক স্তৰত চাৰিটা বিশেষ পৰিঘটনাই ব্যাপক সংকটৰ

গৰাহত পৰা পৃথিৱীৰ দেশসমূহৰ পৰিবেশ সুৰক্ষা আৰু উন্নয়নৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ গুৰুত্ব বহন কৰিছে। সেইকেইটা হৈছে —

- ক) ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ মানৱ পৰিবেশ সন্মিলন, ষ্টকহ'ম, চুইডেন (১৯৭২)
- খ) “উন্নয়নৰ সীমা” শীৰ্ষক এক প্ৰতিবেদন
- গ) ব্ৰাউণ্ডলেণ্ড (Brundt Land)ৰ “আমাৰ সামূহিক ভৱিষ্যৎ” (Our Common future) শীৰ্ষক প্ৰতিবেদন (১৯৮৭)
- ঘ) দক্ষিণ আফ্ৰিকাত অনুস্থিত বসুধা সন্মিলন (১৯৯২)

চিত্ৰ-৯.৩ঃ ৰাছেল কাৰ্চন

এইসমূহ ঘটনাক্ৰমে আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত পৰিবেশ সুৰক্ষাৰ আন্দোলনটো অধিক ভাৱে শক্তিশালী আৰু সংঘবদ্ধ ৰূপত গঢ়লৈ উঠাত বিশেষ নিৰ্ণায়কৰ ভূমিকা পালন কৰিছিল। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ৰাষ্ট্ৰপতি বেঞ্জামিন ফ্ৰেঙ্কলিনে ধাৰাবাহিক হাৰত দেশখনত আৱৰ্জনা স্তম্ভীকৃত কৰা কাৰ্য ৰোধ কৰিবলৈ পেনচিলভিনিয়া এছেম্বলীক ১৭৩৯ চনত এক বিশেষ অনুৰোধ জনাইছিল। সেয়াই আছিল এনে সজাগতাৰ আৰম্ভণি। কেইবাগৰাকীও বিশিষ্ট পাৰিপাৰ্শ্বিকতাবাদী পণ্ডিতে তাত্ত্বিক ৰূপত পৰ্যায়ৰণ ৰক্ষাৰ এই আন্দোলনটো সন্দৰ্ভত কিছু নতুন ধাৰণা দিবলৈ প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। উদ্দেশ্য আছিল সামগ্ৰিক অৱক্ষয়ৰ পৰা পৰিবেশক ৰক্ষা কৰি পাৰ্য্যমানে পূৰ্বৰ অৱস্থালৈ ঘূৰাই অনাটো। সেইসকলৰ ভিতৰত অন্যতম আছিল দুই ভাৰতীয় পাৰিপাৰ্শ্বিকতাবাদী পণ্ডিত, গৱেষক ৰামচন্দ্ৰ গুহ আৰু মাধৱ গদগিল। সকলোৱে সচেতন ৰূপত অৱস্থান কৰি প্ৰাকৃতিক সম্পদসমূহক ক্ষতিগ্ৰস্ত হোৱাৰ পৰা ৰোধ কৰিবলৈ, পৰৱৰ্তী প্ৰজন্মৰ বাবে সংঘৰ্ষ আৰু পৰিকল্পিত ৰূপত কাম কৰি যাবলৈ সূচনা কৰা এই ধৰণৰ সামাজিক গতি-বিধিকে সামগ্ৰিক ৰূপত পৰিবেশ আন্দোলন বুলি তেওঁলোক দুগৰাকীয়ে অভিহিত কৰিছে। বিগত ৩/৪ টা দশকত ভাৰতবৰ্ষত ব্যাপক ৰূপত পৰিবেশ সংৰক্ষণৰ এই আন্দোলনে বিশেষ গ্ৰহণযোগ্য ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। আমাৰ দেশত এই আন্দোলন উদ্ভৱ হোৱাৰ উদ্দেশ্য—

১. প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ বতৰ্হি ৰখা।
২. চৰকাৰৰ কেতবোৰ ভূৱা আৰু ক্ৰটীপূৰ্ণ উন্নয়নমূলক আঁচনি।
৩. আৰ্থ-সামাজিক ক্ষয়ক্ষতি
৪. ব্যাপক পৰিৱেশ বিনষ্টকৰণ।
৫. পৰিৱেশ সম্পৰ্কীয় সজাগতা বৃদ্ধি আৰু প্ৰচাৰ মাধ্যম।

বিংশশতিকাৰ প্ৰাৰম্ভিক সময়ছোৱাত উপনিৱেশিক ব্ৰিটিছ শাসনৰ কালছোৱাত বনজ সম্পদক বাণিজ্যকৰণ কৰাৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদৰ যি টো উঠিছিল ভাৰতবৰ্ষত পৰিবেশ সুৰক্ষাৰ বিষয়টোও সেই সময়তে প্ৰথমে উত্থাপন হৈছিল। স্বাধীনোত্তৰ কালত ১৯৭৩ চনত তিনিটা প্ৰধান বিষয়ে পৰিবেশ সম্পৰ্কীয় ক্ষেত্ৰত প্ৰাধান্য লাভ কৰিছিল—

১. ৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰাণী ‘বাঘ’ সুৰক্ষাৰ বাবে ভাৰতত ‘প্ৰজেক্ট টাইগাৰ’ প্ৰকল্প ঘোষণা।

২. এজন শীৰ্ষ চৰকাৰী বিষয়া বি. ভি. ভূৰাই ‘ভূমিৰ বাবে চনদ’ শীৰ্ষক প্ৰতিবেদনখনত দেশখনত ভয়াবহৰূপত খহনীয়া আদি পৰিবেশজনিত প্ৰধান সমস্যাৰাজিৰ সঠিকৰূপত উত্থাপন কৰিছিল।
৩. ১৯৮০ চনত এই সমস্যাসমূহৰ নিৰাময়ৰ বাবে কাৰ্যকৰী ৰূপত স্বতন্ত্ৰৰূপত পৰিবেশ আৰু বনমন্ত্ৰণালয় প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়।

ভাৰতবৰ্ষত পৰিবেশ সজাগতা আৰু সুৰক্ষা সংক্ৰান্তীয় প্ৰখ্যাত আন্দোলন লানি আছিল এনে ধৰণৰ -

১। বিষণ্ণ আন্দোলন : বিষণ্ণসকল আছিল প্ৰাচীন ভাৰতৰ এটা ধৰ্মীয় সম্প্ৰদায়। প্ৰকৃতিক পৰম্পৰাগতভাৱে উপাসনা কৰি অহা এই জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে উত্তৰ ভাৰতৰ থৰ মৰুভূমিৰ দক্ষিণে বসতি স্থাপন কৰিছিল। তেওঁলোকৰ বসতিপ্ৰধান এলেকাত ঘটা ব্যাপক বনধ্বংসৰ বিৰুদ্ধে ১৭৩১ খৃঃতে এই আন্দোলনটোৰ সূচনা কৰিছিল মুখ্যতঃ সুম্বাজী (Sombaji) নামৰ এগৰাকী পৰিবেশকৰ্মীয়ে। এই প্ৰখ্যাত পৰিবেশ আন্দোলনটোৰ অন্যতম গুৰি ধৰিছিল বিষণ্ণ সম্প্ৰদায়ৰ মহিলা নেত্ৰী অম্বুতা দেৱীয়ে। বন ধ্বংসৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিৰোধ গঢ়ি তোলা ৩৬৩ গৰাকী মহিলা প্ৰতিবাদকাৰীয়ে এই আন্দোলনৰ ফলত বজাৰ সৈন্যৰ হাতত প্ৰাণ দিবলগীয়া হৈছিল। সেই অঞ্চলৰ যোধপুৰ ৰাজ্যৰ ৰজাজনে যেতিয়া এই আন্দোলনটো আৰু ইয়াৰ ব্যাপক প্ৰতিবাদৰ কাৰণ সন্দৰ্ভত সঠিককৈ অনুধাৱন কৰিব পাৰিলে তেতিয়া সংঘাত এৰি বাধ্য হৈ তেওঁ নিজে সেই অঞ্চললৈ গৈ সমগ্ৰ সম্প্ৰদায়টোৰ ওচৰত ক্ষমা ভিক্ষা বিচাৰিলে। লগতে প্ৰতিবাদকাৰীসকলৰ মৰ্মান্তিক হত্যাকাণ্ডৰ বাবে চৰম ৰূপত অনুতাপ প্ৰকাশ কৰিলে। স্মৰ্তব্য যে, ৰজাগৰাকীয়ে তৎকালেই বিষণ্ণ সম্প্ৰদায়ৰ অধীকৃত সেই সমগ্ৰ এলেকাটো বন আৰু পৰিবেশ সুৰক্ষাৰ বাবে বিশেষ ৰূপত তেতিয়াৰে পৰা সংৰক্ষিত এলেকা বুলি ঘোষণা কৰিলে।

২। চিপ্কো আন্দোলন : ‘চিপ্কো’ বা ‘চিপক’ শব্দৰ অৰ্থ হৈছে ‘সাৰটি ধৰা’। ১৯৭২ চনত উত্তৰাখণ্ডৰ চামলি জিলাৰ গোপেশ্বৰ নামে ঠাইত ব্যাপক হাৰত ঘটি থকা বনধ্বংস কাৰ্য ৰোধ কৰিবলৈ সেই অঞ্চলৰ প্ৰধানকৈ সচেতন মহিলাসকলে প্ৰতিজোপা গছেই সাৰটি ধৰি ৰক্ষা কৰিছিল। এই আন্দোলনৰ উদ্দেশ্য আছিল ঠিকাদাৰ, বনধ্বংসকাৰীসকলৰ গৰাহত পৰা হিমালয়ৰ পাদদেশৰ উত্তৰাখণ্ডৰ সেউজ বনাঞ্চলক যথার্থৰূপত সুৰক্ষা প্ৰদান কৰা। প্ৰথমে ৰেনী নামৰ গাডোৱালৰ গাঁও এখনৰ মহিলাসকলে গছৰ গুৰিত সাৰটি ধৰি গছবোৰ ঠিকাদাৰে কাটি নিয়াৰ পৰা নিজ সন্তানৰ দৰে ৰক্ষা কৰিছিল। অতি সোনকালেই এই আন্দোলনৰ নীতি-আদৰ্শ ভাৰতৰ অন্যান্য ঠাইলৈকো বিয়পি পৰিছিল। বাধ্যত পৰি সেই সময়ৰ চৰকাৰে বনজ সম্পদৰ ক্ষেত্ৰত পূৰ্বনিৰ্দ্ধাৰিত নীতি পৰিৱৰ্তন কৰিবলগীয়াত পৰিছিল।

চিত্ৰ-৯.৪ : মহিলাসকলে গছ ৰক্ষা কৰিছে।

এই আন্দোলনৰ মুখ্যনেতা সুন্দৰলাল বহুগুণাই ‘পৰিৱেশ মানে স্থায়ী অৰ্থনীতি’— এই প্ৰখ্যাত বাণীটো উদ্ভাৱন কৰে।

৩। এপিক’ আন্দোলন : এপিক’ শব্দৰ অৰ্থ হৈছে এজন ব্যক্তিৰ এজোপা গছক মৰমেৰে সাৰটি ধৰাৰ হেঁপাহ বা প্ৰেম। ই চিপক’ আন্দোলনৰে এক উত্তৰসূৰী আৰু অনুগামী আছিল বুলি ক’ব পাৰি। ১৯৮৩ চনত পাণ্ডুৰাজ গেড়ে নামৰ এগৰাকী বিশিষ্ট পৰিবেশকৰ্মীয়ে এই সেউজ-আন্দোলনটো আৰম্ভ কৰিছিল। ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল বনজ সম্পদৰ ধ্বংস কাৰ্য ৰোধ কৰা, উন্নয়ন, সংৰক্ষণ, বনজ সম্পদৰ প্ৰকৃত আৰু যথার্থ ৰূপত অৰ্থবাহক ব্যৱহাৰ বা সংৰক্ষণমূলক প্ৰয়োগ।

৪। নীৰৰ উপত্যকা আন্দোলন : Silent Valley বা নীৰৰ উপত্যকা হৈছে কেৰেলাৰ এক ক্ৰান্তীয় চিৰসেউজ বনাঞ্চল। স্থানীয়ভাষাত ‘সৈৰন্ধিবনম’ নামে জনাজাত এই উদ্যানখন আছিল দক্ষিণঘাট পৰ্বতমালাৰ অন্তৰ্গত অৱশিষ্ট আৰু বিনষ্ট নোহোৱাকৈ থকা একমাত্ৰ ক্ৰান্তীয় চিৰসেউজ বনাঞ্চল। জৈৱবৈচিত্ৰ্যৰ দিশৰ পৰা অতিকৈ চহকী এই চিৰহৰিৎ বন এলেকাটোত ১৯৭৩ চনত প্ৰস্তাৱিত এটা জলবিদ্যুৎ প্ৰকল্প প্ৰতিষ্ঠাৰ জৰিয়তে ধ্বংসকাৰ্য চলোৱাৰ বিপক্ষে স্থানীয় লোক আৰু পৰিবেশকৰ্মীসকল একত্ৰিত হৈ ব্যাপক প্ৰতিবাদ আৰম্ভ কৰিছিল।

৫। জংঘল বাচাও আন্দোলন : ১৯৮২ চনত পূৰ্বৰ বংগ প্ৰেচিডেন্সীৰ অন্তৰ্গত ঝাৰখণ্ডৰ সিংভূম জিলাৰ পৰিৱেশপন্থী আৰু প্ৰকৃতিপ্ৰেমী সকলে চৰকাৰৰ ভুল বননীতিৰ বাবে এই প্ৰতিবাদী আন্দোলন আৰম্ভ কৰিছিল। চৰকাৰে প্ৰাকৃতিকভাৱে সৃষ্ট বন আৰু বনভূমিক উচ্চদৰত বিক্ৰী আৰু উৎপাদনৰ বাবে ‘টিক গছ’ ৰোপনৰ ক্ষেত্ৰলৈ পৰিবৰ্তন কৰিবলৈ লোৱাৰ প্ৰতিবাদতেই এই আন্দোলনটোৰ সূচনা হৈছিল।

৬। নৰ্মদা বাচাও আন্দোলন : প্ৰকৃতিলৈ গুৰুতৰভাৱে ভাবুকি কঢ়িয়াই ১৯৮৫ চনত গুজৰাটৰ নৰ্মদা নদীৰ ওপৰত বৃহৎ আকৃতিৰ এটা নদীবান্ধ তৈয়াৰ কৰাৰ প্ৰতিবাদত পৰিবেশ ৰক্ষাকাৰী আৰু প্ৰকৃতিপ্ৰেমী স্থানীয় ৰাইজে মিলি সৱলক্ষপত আৰম্ভ কৰা বৃহৎ আন্দোলনটোৰ ‘নৰ্মদা বাচাও’ বা ‘নৰ্মদা সুৰক্ষা’ আন্দোলন নামে জনাজাত। এই আন্দোলনটোলৈ সমৰ্থন আগবঢ়োৱা প্ৰমুখ প্ৰকৃতিপ্ৰেমীসকলৰ মাজত আছিল মেধা পাটেকাৰ, অৰুন্ধতী ৰয়, বাবা আমটে, আমিৰখান আদি ব্যক্তিসকল।

টেহৰিবান্ধ সংঘাত : ‘টেহৰিবান্ধ সংঘাত’ নামে প্ৰকৃতি সুৰক্ষাৰ বাবে হোৱা আন এটা আন্দোলন হৈছিল— ১৯৭৮ আৰু ১৯৯০ চনত। উত্তৰাঞ্চলৰ ভাগিৰথী নৈৰ ওপৰত প্ৰচণ্ড ভূইকপ আক্ৰান্ত অঞ্চলৰূপে চিহ্নিত এলেকা এটাত নিৰ্মাণ কৰিবলৈ লোৱা এটা নদীবান্ধৰ ফলত অৰণ্য আবৃত্ত এলেকা এটা ক্ষতিগ্ৰস্ত হোৱাৰ লগতে প্ৰায় এক লাখ লোকক সেই ঠাইৰ পৰা নিৰাপদ স্থানলৈ স্থানান্তৰিত কৰিবলগীয়া পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হৈছিল। জনতা আৰু প্ৰকৃতিপ্ৰেমীৰ তীব্ৰ প্ৰতিবাদ স্বত্তেও আৰক্ষীৰ ব্যাপক আবেষ্টনীৰ মাজত বান্ধ নিৰ্মাণৰ কাম আগবাঢ়িছিল। চৰকাৰৰ পৰা প্ৰতিশ্ৰুতি লাভ কৰাৰ পিছত আন্দোলনটোৰ মূল নেতা প্ৰকৃতিপ্ৰেমী সুন্দৰলাল বহুগুণাই আৰম্ভ কৰা আমৰণ অণশন কাৰ্যসূচী স্থগিত ৰাখে যদিও বান্ধ নিৰ্মাণৰ কাম কিন্তু স্থবিৰ নহ’ল।

এনেদৰেই ভাৰতবৰ্ষত বিভিন্ন সময়ত প্ৰকৃতি সুৰক্ষা আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিকতা ৰক্ষাৰ বাবে বিভিন্ন ঠাইত বিভিন্ন পৰ্য্যায়ৰ সৰু-বৰ পৰিবেশ সজাগতা আন্দোলনসমূহ গঢ় লৈ উঠিছিল। এই আন্দোলন সমূহৰ উদ্দেশ্য

আছিল মূলতঃ পৰিবেশজনিত সমস্যাৰ বিষয়ে প্ৰতিবাদ, জনসাধাৰণক সজাগ আৰু অৱগত কৰা। পাৰিপাৰ্শ্বিকতা, প্ৰাকৃতিক পৰিস্থিতি ৰক্ষা কৰাৰ বাবে বাসিন্দাসকলৰ মাজত পৰিবেশ সুৰক্ষা সম্পৰ্কীয় নিয়মাবলীৰ সম্প্ৰচাৰ কৰা ইত্যাদি, ইত্যাদি।

ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰধান পৰিবেশ আন্দোলনৰ স্থানসমূহ তলৰ মানচিত্ৰত দেখুওৱা হ'ল

চিত্ৰ-৯.৫ : চিহ্নিত মানচিত্ৰ

পাৰিপাৰ্শ্বিক সুৰক্ষা আৰু অসমৰ বেচৰকাৰী সংস্থা :

অসমৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক সুৰক্ষা আৰু এই বিষয়ে সজাগতাৰ বাবে দীৰ্ঘদিন ধৰি কাম কৰি অহা বেচৰকাৰী পৰ্যায়ৰ সংস্থাসমূহৰ সংখ্যা প্ৰায় দুশ। চেণ্টাৰ ফৰ এন্ভাইৰনমেণ্ট এডুকেশ্যন, নৰ্থ ইষ্ট (Centre for Environment Education, NE) সংক্ষেপে CEE-NE ৰ মতে ১৫২ টা এনে সংস্থাই অসমত পৰিবেশ

সুৰক্ষাৰ বাবে বিভিন্ন পৰ্যায়ত কাম কৰি আহিছে। পৰিৱেশ সুৰক্ষাৰ বাবে গঢ়ি উঠা অসমৰ প্ৰথমটো বেচৰকাৰী সংস্থা কাজিৰঙা ৱাইল্ড লাইফ চচাইটি। উনবিংশ শতিকাৰ ষষ্ঠদশকত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰা প্ৰথমটো এনে সংগঠনৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰ বন্যপ্ৰাণীৰ নিৰাপত্তা নিশ্চিত কৰা আৰু পৰিৱেশ সুৰক্ষাৰ বাবে সজাগতা বৃদ্ধি কৰা। বিশ্ব প্ৰকৃতি নিধিৰ (WWF) তথ্য মতে অসমত ৬৬ টা এনে বেচৰকাৰী পৰ্যায়ৰ সংস্থাই কাম কৰি আহিছে। সেই সমূহৰ ভিতৰত প্ৰধান উল্লেখনীয় সংস্থা কেইটা হ'ল—

নেচাৰ্ছ বেকন (Natures' Beckon), ১৯৮২

চেণ্টাৰ ফৰ এণ্ডাইবৰ্ণমেণ্ট এডুকেশ্যন, নৰ্থ ইষ্ট (Centre for Environment Education, North-East) (CEE-NE), ১৯৮৪

আৰণ্যক (Aranyak Nature Club), ১৯৮৪

আৰ্লি বাৰ্ড্‌ছ (Early Birds), ১৯৯২

নেচাৰ্ছ ফ'ষ্টাৰ (Natures' Foster), ১৯৯৫

এড্ এন্ (Ed-En), ২০০০

এণ্ডাইবৰ্ণ (Environ), ২০০৩

অনুশীলনী

- ১। ক) প্ৰাচীন কালত এজন আৰ্য্যই শেষ বয়সত পালন কৰা সময়ছোৱাক কি বুলি কোৱা হয় ?
খ) অসমৰ প্ৰাচীনতম নাম কি ?
গ) ফৰেষ্ট শব্দটো ক'ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে ?
ঘ) কৌটিল্যৰ অৰ্থশাস্ত্ৰত উল্লেখ থকা ভাৰতৰ প্ৰথম গৰাকী বন বিষয়া কোন ?
ঙ) ভাৰতত কেতিয়া বন বিভাগ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল ?
চ) ব্ৰিটিছ সকলে বনজ সম্পদৰ ওপৰত ধাৰ্য কৰা এবিধ কৰৰ নাম উল্লেখ কৰা।
ছ) ব্ৰিটিছ সকলে ব্যাপক হাৰত অসমত ৰোপন কৰা তিনিবিধ বিশেষ গছ কি কি আছিল ?
জ) কাজিৰঙা সংৰক্ষিত বনাঞ্চল কেতিয়া প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল ?
ঝ) স্বাধীনোত্তৰ কালত কোন কোন বছৰত অসমত বৃহৎ ভূমিকম্প হৈছিল ?
ঞ) হাতী সম্পৰ্কীয় তথ্য সম্বলিত অসমৰ প্ৰথমখন পুথিৰ নাম কি ?
চ) আহোমৰ শাসন কালত নিয়োজিত হোৱা দুজন বন বিষয়াৰ নাম উল্লেখ কৰা।
- ২। অসমৰ ৰজা ভগদত্তক কি বুলি কোৱা হৈছিল ?
- ৩। কালিকা পুৰাণত বৰ্ণিত অসমৰ প্ৰাকৃতিক পৰিসীমাটো কি আছিল ?
- ৪। ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীৰ দৈৰ্ঘ্য কিমান ?
- ৫। অসমৰ মাটিৰ তিনিটা প্ৰধান ভাগ কি কি ?
- ৬। অসমৰ ভূমি ব্যৱস্থাপনা সম্পৰ্কে উল্লেখ কৰা দুজন ইংৰাজ লেখকৰ নাম উল্লেখ কৰা।
- ৭। কিমান পৰিমাণৰ মাটি আহোমসকলে ধৰ্মীয় অনুষ্ঠানৰ কাৰণে কৰবিহীন কৰি ৰাখিছিল ? এই তথ্য

সম্পর্কে কোনে উল্লেখ কৰিছিল?

- ৮। অসমত কেতিয়া আৰু কোন ঠাইত প্ৰথমে চাহ উৎপন্ন হৈছিল?
- ৯। অসমৰ প্ৰাচীন প্ৰাকৃতিক বিভাগ কেইটা—
ক) এটা খ) দুটা গ) তিনিটা ঘ) চাৰিটা।
- ১০। Silent spring নামৰ গ্ৰন্থখনৰ লেখক কোন?
ক) ৰাছেল কাৰচন খ) মাথৰ গোডগিল গ) অৰুন্ধতি ৰয় ঘ) মেধা পাটেকাৰ
- ১১। খ্ৰীষ্ট আৰু শীতকালত গড়ে সৰ্বাধিক আৰু সৰ্বনিম্ন তাপমাত্ৰা কিমান হয়?
- ১২। ১৮৬৫ চনৰ ভাৰতীয় বন আইনৰ মূল উদ্দেশ্য দুটা কি কি?
- ১৩। পৰৱৰ্তী উপনিবেশিক কালত অসমৰ পৰিবেশ সম্পৰ্কে এটা বিৱৰণ আগবঢ়োৱা।
- ১৪। কি কি প্ৰধান কাৰণত ভাৰতত বন বিভাগ সংস্থাপন কৰা হৈছিল?
- ১৫। অসমত ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনে প্ৰৱৰ্তন কৰা বন পৰিচালনা আঁচনি সম্পৰ্কত এটা টোকা লিখা।
- ১৬। পৰৱৰ্তী উপনিবেশিক কালত অসমৰ জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ মূল কাৰণকেইটা উল্লেখ কৰা।
- ১৭। ভাৰতৰ পৰিবেশ আন্দোলনৰ বিষয়ে এটা চমু বিৱৰণী প্ৰস্তুত কৰা।
- ১৮। অসমত অতীজৰ পৰা উপলব্ধ প্ৰধান প্ৰধান বনস্পতিসমূহ কি কি?
- ১৯। চমুটোকা লিখাঃ
ক) কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান খ) মাজুলী গ) বনধ্বংস
- ২০। আহোম যুগৰ বনবিষয়া সকলৰ বিষয়ে এটা টোকা লিখা।
- ২১। অসমৰ প্ৰকৃতিৰ সুৰক্ষাৰ বাবে কাম কৰি থকা সংস্থাৰ কাৰ্য্যৱলীৰ বিষয়ে এটি টোকা লিখা।

